

Beschrijving Nederlands strafrechtstelsel

W.M. Garnier

‘Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling’, zo luidt artikel 1 van het Nederlandse Wetboek van Strafrecht. Deze bepaling is de hoeksteen van ons strafrecht. Wil een feit strafbaar zijn, dan moet het vallen onder een wettelijke strafbepaling. Strafbaar is ook alleen die gedraging die reeds strafbaar gesteld was op het moment dat de gedraging plaatsvond. De wetgever kan niet met terugwerkende kracht gedragingen strafbaar stellen.

Een strafbaar feit is een menselijke gedraging die voldoet aan de wettelijke delictomschrijving, en wederrechtelijk, dat wil zeggen in strijd met het recht, is.

Het strafrecht kan worden onderscheiden in materieel strafrecht en formeel strafrecht. Het materiële strafrecht beschrijft welke gedragingen onder welke omstandigheden strafbaar zijn, wie daders zijn en welke straffen kunnen worden opgelegd.

Het formele strafrecht, ook wel strafprocesrecht genoemd, bepaalt hoe en door wie wordt onderzocht of een strafbaar feit is begaan en door wie naar welke maatstaven over de daaraan te verbinden strafrechtelijke sancties wordt beslist. Het Wetboek van Strafrecht (Sr) bevat materieel strafrecht⁵; het formele strafrecht is te vinden in het Wetboek van Strafvordering (Sv). Het Wetboek van Strafrecht dateert van 1886, het Wetboek van Strafvordering is in 1926 ingevoerd. Beide wetboeken zijn in de loop van de jaren aangepast.⁶

De belangrijkste indeling van strafbare feiten is die in: *misdrijven* (de zwaardere delicten) en *overtredingen* (de lichtere delicten). In de afzonderlijke wettelijke voorschriften wordt steeds per gedraging aangegeven of er sprake is van een misdrijf of van een overtreding. Deze publicatie richt zich verder uitsluitend op de *misdrijven* . Waar in het volgende sprake is van ‘criminaliteit’, worden misdrijven bedoeld.

5 Het materiële strafrecht is – anders dan het formele strafrecht – slechts gedeeltelijk in het wetboek zelf te vinden. Er is namelijk zeer veel strafrecht in de zogenoemde bijzondere wetten opgenomen.

6 Bijvoorbeeld: wijziging c.q. uitbreiding Sv in verband met wettelijke basis voor de toepassing van bijzondere opsporingsmethoden; voorgestelde wijzigingen Sr op het terrein van euthanasiewetgeving.

Het Nederlandse strafrecht maakt onderscheid tussen het gewone of commune strafrecht en het bijzondere strafrecht. Het gewone strafrecht is vervat in het Wetboek van Strafrecht⁷. Het eerste boek daarvan bevat algemene bepalingen, die bedoeld zijn om het gehele strafrecht te beheersen.⁸ Deze algemene leerstukken gelden ook voor alle bijzondere strafrechtsgebieden, tenzij bij wet daarvan wordt afgeweken.⁹

De overige strafrechtelijke regelingen behoren tot het bijzondere strafrecht. Dit strafrecht (bijvoorbeeld het militaire strafrecht, het oorlogsstrafrecht, het economische en belastingstrafrecht) voorziet een aantal speciale gebieden van een strafrechtelijke regeling. Daaronder valt tevens het strafrecht dat in tal van andere bijzondere wetten staat, zoals de Wegenverkeerswet, de Wet op de Economische delicten, de Opiumwet, en de Wet Wapens en munitie.

In dit hoofdstuk worden eerst de actoren in de strafrechtspleging beschreven. In paragraaf 2.2 volgt een korte weergave van de fasen in het strafproces. In paragraaf 2.3 komen de strafrechtelijke sancties aan bod.

2.1 Actoren in de strafrechtspleging

In deze paragraaf worden de individuen en instellingen besproken die in de strafrechtspleging een rol spelen. Hierbij worden de fasen in de strafrechtspleging zoveel mogelijk aangehouden.

2.1.1 De wetgever

De wetgever stelt de wettelijke kaders vast waarbinnen de rechter zijn rechtsprekende bevoegdheden uitoefent. Onder de term wetgever vallen: de wetgever in formele zin (regering en de Staten-Generaal gezamenlijk, artikel 81 Grondwet) en lagere wetgevers (bijvoorbeeld de provinciale en gemeentelijke wetgevers). Lagere wetgevers hebben op het strafrechtelijke terrein een beperkte rol. Zij kunnen slechts als de wet in formele zin daarvoor een basis biedt, binnen de grenzen van hun taak gedragingen strafbaar stellen.¹⁰

7 Het Wetboek van Strafrecht is ingedeeld in drie boeken: Algemene bepalingen, Misdrijven, en Overtredingen.

8 Artikel 19 Sr zondert titel IX van boek 1 van de algemene toepassing uit. Het betreft de zogenoemde betekenissentitel. In bijzondere wetten kan dus een begrip anders worden gedefinieerd dan in het algemene deel van het wetboek is gebeurd.

9 De lagere wetgevers mogen geen regels geven die in strijd zijn met de regels van boek 1, zij zijn gebonden aan het algemene deel.

10 Op grond van artikel 154 van de Gemeentewet kan de raad op overtreding van haar verordeningen hechtenis stellen tot een maximum van drie maanden of een geldboete van de tweede categorie.

Anders dan de overige individuen en instellingen treedt de wetgever zelf niet tijdens het strafproces op. Dit geldt ook voor de minister van Justitie.

2.1.2 *De minister van Justitie*

De minister van Justitie is een politieke gezagsdrager, evenals de staatssecretaris. Deze heeft een deel van de portefeuille van de minister overgenomen en draagt daarvoor politieke verantwoordelijkheid, onverminderd de verantwoordelijkheid van de minister.

De minister van Justitie heeft de taak te zorgen dat de strafrechtsbedeling kan functioneren. De minister is op verschillende wijzen betrokken bij de strafrechtspleging:

- hij vervult een belangrijke rol bij de wetgeving: de wetten worden onder verantwoordelijkheid van de minister voorbereid;
- hij benoemt bij koninklijk besluit rechters, leden van het Openbaar Ministerie (OM) en hoge politiefunctarissen;
- hij is politiek verantwoordelijk voor het OM;
- hij heeft een rol bij de executie van beslissingen van de strafrechter: de tenuitvoerlegging dient te geschieden overeenkomstig door de minister van Justitie te stellen richtlijnen;
- hij is politiek verantwoordelijk voor het gratiebeleid.

2.1.3 *Het slachtoffer*

Het slachtoffer kan aangever, klachtgerechtigde, klager en benadeelde partij zijn. Het slachtoffer is tevens vaak getuige (paragraaf 2.1.10).¹¹ Kenmerkend voor de Nederlandse strafvordering is dat het slachtoffer geen vervolger is. Vervolging is in ons stelsel de exclusieve bevoegdheid van het OM.

- *Het slachtoffer als aangever.* Ieder die kennis draagt van een strafbaar feit, is bevoegd daarvan aangifte of klachte te doen (artikel 161 Sv). Deze bevoegdheid is dus niet beperkt tot het slachtoffer. Ook een derde kan aangifte doen. Bij ernstige misdrijven als moord, doodslag en verkrachting bestaat een wettelijke verplichting tot aangifte.
- *Het slachtoffer als klachtgerechtigde.* Een klacht is een aangifte met verzoek tot vervolging (artikel 164 Sv). Een aantal misdrijven is alleen op klacht vervolgbaar. Dat wil zeggen dat, indien het slachtoffer geen klacht indient, het OM geen vervolgingsrecht heeft. Overigens wordt het OM door een klacht niet tot vervolging verplicht. Het zogeheten opportuniteitsbeginsel (zie ook paragraaf 2.1.7)

¹¹ Niet elk delict levert een slachtoffer op. De zogeheten slachtofferloze delicten worden in hoofdstuk 3 besproken.

geeft de officier van justitie (ovj) de ruimte om een aan hem voorgelegd strafbaar feit niet te vervolgen.

- *Het slachtoffer als klager ex artikel 12 Sv.* Een belanghebbende (in de praktijk is dat meestal het slachtoffer) die vervolging wenst en constateert dat het OM geen vervolging instelt, kan zich daarover bij het hof beklagen. Het hof kan vervolgens het OM de opdracht geven alsnog de (ex-)verdachte te vervolgen.
- *Het slachtoffer als benadeelde partij.* Met de invoering van de Wet-Terwee (april 1995)¹² zijn de mogelijkheden van het slachtoffer van een misdrijf om de geleden schade tijdens het strafproces op de dader te verhalen, verruimd. Het slachtoffer kan zich met zijn vordering tot schadevergoeding in het strafproces voegen (artikel 36f lid 1 Sr). Andere instrumenten die de Wet-Terwee biedt om de belangen van slachtoffers in het strafproces te behartigen, zijn: toewijzing van een civiele vordering (artikel 361 Sv), oplegging van schadevergoeding als bijzondere voorwaarde (artikel 14c lid 2 sub 1 Sr) en het 'storten van een som geld aan een instelling die de belangen van slachtoffers behartigt' als bijzondere voorwaarde (artikel 14c lid 4 Sr) (Meijers e.a., 1998).

Ontwikkelingen: victim impact statement

Vanaf 1 april 2000 experimenteren de arrondissementen Dordrecht, Leeuwarden en Almere voor één jaar met het *victim impact statement*, een schriftelijke verklaring van het slachtoffer of de nabestaanden, die de officier van justitie (ovj) tijdens de zitting voorleest. Op deze manier wordt tegemoetgekomen aan de wens van het slachtoffer om zijn stem tijdens de zitting te laten horen. Als blijkt dat het victim impact statement toegevoegde waarde heeft, volgt landelijke invoering (De Leeuw, 2000).

2.1.4 De verdachte

Als verdachte wordt, voordat de vervolging is aangevangen, aangemerkt degene te wiens aanzien uit feiten of omstandigheden een redelijk vermoeden van schuld aan enig strafbaar feit voortvloeit (artikel 27 lid 1 Sv). Daarna wordt als verdachte aangemerkt degene tegen wie de vervolging is gericht (artikel 27 lid 2 Sv). De vermoedelijke dader van een strafbaar feit blijft verdachte tot op het moment dat de rechter uitspraak heeft gedaan.

De definitie van het eerste lid van artikel 27 bevat de volgende eisen. Er moet sprake zijn van een strafbaar feit. Bovendien moet een redelijk vermoeden van schuld van de betrokkene aan dat strafbare feit bestaan. Het vermoeden moet op feiten en omstandigheden worden gebaseerd. Als dergelijke feiten of omstandigheden kunnen

12 Tegelijk met het in werking treden van de Wet-Terwee is ook de Richtlijn slachtofferzorg (1995) ingevoerd.

getuigenverklaringen, maar ook de ervaring van of feiten van algemene bekendheid worden aangemerkt. Een louter subjectief vermoeden van de opsporingsambtenaar is dus niet voldoende.

De formele verdenking betekent dat tegen de verdachte dwangmiddelen kunnen worden toegepast (zie paragraaf 2.2.1). De status van verdachte brengt niet alleen verplichtingen, maar ook rechten met zich mee. Een van de meest fundamentele rechten van een verdachte is dat hij niet hoeft mee te werken aan zijn veroordeling door middel van het afleggen van een verklaring. De verdachte heeft het recht om te zwijgen. Voor het verhoor moet de verdachte worden meegedeeld dat hij niet verplicht is tot antwoorden, de zogenoemde cautie (artikel 29 lid 2 Sv). Andere belangrijke rechten van elke verdachte zijn het recht op bijstand van een raadsman en het recht op kennisneming van de processtukken die in zijn zaak door de politie en anderen zijn opgemaakt.

De verdachte heeft ook recht op een spoedige behandeling van de strafzaak. Te lang wachten met de dagvaarding of te veel vertraging na aanvang van de zitting, met zeer grote overschrijding van bepaalde termijnen, kan leiden tot strafvermindering voor de verdachte, of zelfs tot het vervallen van het recht tot vervolging. Een laatste hier genoemd recht van de verdachte is het principe dat hij (vrijwel) altijd de in eerste instantie genomen rechterlijke beslissingen via rechtsmiddelen kan aantasten (zie paragraaf 2.2.2, waarin het hoger beroep en het beroep in cassatie worden besproken).

2.1.5 De raadsman

Een advocaat die een strafzaak behandelt, wordt in het Wetboek van Strafvordering aangeduid als raadsman (of raadvrouw). De raadsman is degene die de verdachte bijstaat. Hij geeft juridische en morele bijstand en komt op voor de belangen van zijn cliënt. De raadsman is verplicht tot geheimhouding van al hetgeen hem als zodanig is toevertrouwd en mag daarover in rechte niet getuigen. De raadsman heeft recht op vrij verkeer met de verdachte en heeft evenals de verdachte recht op inzage in de processtukken en mag daarvan afschrift nemen.

Het wetboek maakt een onderscheid tussen gekozen en toegevoegde raadsliden. De meerderjarige verdachte kan zelf een raadsman kiezen indien de hoogte van het inkomen van dien aard is dat toevoeging niet mogelijk is, of als de raadsman (bijvoorbeeld vanwege de complexiteit van de zaak) alleen tegen betaling wil optreden.

Indien voorlopige hechtenis wordt bevolen, zal de rechter-commissaris aan de verdachte (zonder rekening te houden met de inkomenssituatie) ambtshalve een raadsman toevoegen. Tevens is toevoeging mogelijk op grond van de Wet Rechtsbijstand. De Raad voor de Rechtsbijstand kan aan de verdachte op diens verzoek een raadsman toevoegen.

Een minderjarige verdachte die gedagvaard is voor de kinderrechter, krijgt altijd een raadsman toegewezen.

2.1.6 De politie

De taak en organisatie van de politie zijn wettelijk geregeld in de Politiewet 1993. De strafrechtelijke bevoegdheden van de politie in de opsporingsfase zijn te vinden in het Wetboek van Strafvordering en in een aantal bijzondere wetten, zoals de Opiumwet en de Wet Wapens en munitie.

De politie bestaat uit 25 regionale politiekorpsen en het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD), sedert 1 januari 2000 een agentschap van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties. Dit korps houdt onder andere toezicht op het verkeer op de rijkswegen, het scheepvaart- en het vliegverkeer. Ook zorgt het voor de bewaking van de leden van het Koninklijk Huis en levert het specialistische ondersteuning en materiaal. Voorts is bij de KLPD een aantal landelijke rechteertaken ondergebracht, en de spoorwegpolitie.¹³

Artikel 3 van de Politiewet (PW) brengt het politiepersoneel samen onder het verzamelbegrip 'ambtenaar van de politie'. Onder dit begrip vallen niet alleen de reguliere executieve ambtenaren (zoals de agent, politieursurveillant), maar ook de administratieve ambtenaren. Ook vrijwillige ambtenaren (aangesteld voor de uitvoering van de politietaken waar sprake is van piekbelastingen voor de reguliere politie) en de bijzondere ambtenaren van de politie (o.a. de Rijksrecherche¹⁴) worden als ambtenaren van de politie aangemerkt.

De politieursurveillant werd eind 1991 geïntroduceerd om (het gevoel van) de veiligheid van de burger te verhogen. De surveillant beschikt over algemene opsporingsbevoegdheid, maar zijn taken zijn beperkt van aard.¹⁵

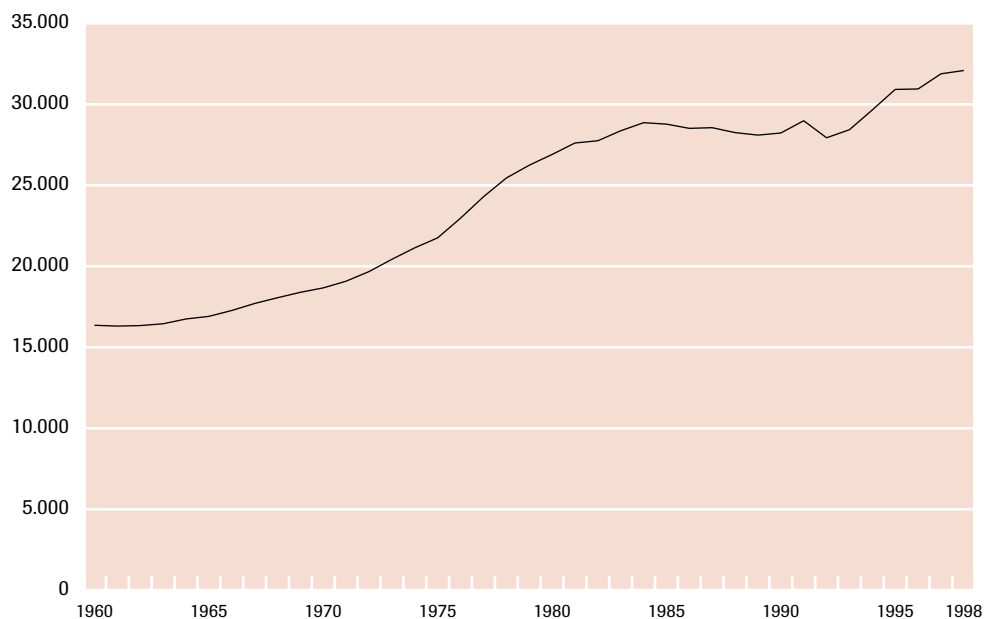
Bij de sterkte van de politie wordt onderscheid gemaakt tussen het executieve personeel en het administratieve en technische personeel. Het executieve personeel is in beginsel belast met de uitvoering van de politietaken; het administratieve en technische personeel verricht ondersteunende taken. In figuur 2.1 wordt een

13 Ten behoeve van de te leveren bijdrage aan de bestrijding van de (georganiseerde) misdaad is bij het KLPD de divisie Recherche i.o. (voorheen CRI) ondergebracht, en het Landelijk Rechercheteam (LRT).

14 De Rijksrecherche onderzoekt vermeende strafbare schendingen van de integriteit van wetshandhavende organisaties. Ook als er mensen komen te overlijden in een cel of gewond raken na vuurwapengebruik door de politie, wordt de Rijksrecherche ingeschakeld. De Rijksrecherche vervult haar taak onder rechtstreeks gezag en beheer van het college van pg's.

15 Het gaat om taken die naar verwachting geen grote onzekerheid of risico's met zich meebrengen, zoals het houden van toezicht en controle op straat, het opmaken van pv van eenvoudige strafbare feiten, verkeersregeling en gerichte verkeerscontrole, maar ook baliewerkzaamheden en arrestantenverzorging op het politiebureau.

Figuur 2.1 Ontwikkeling van de sterkte van het executieve politiepersoneel, 1960-1998 (in fte's)

Voor de corresponderende cijfers, zie tabel 2.1 (bijlage 4).

Bron: CBS

overzicht gegeven van de ontwikkeling van de executieve politiesterke in Nederland in volledige arbeidsplaatsen. De cijfers van vóór de reorganisatie (1994) berusten enerzijds op schattingen, voornamelijk gebaseerd op het rapport 'Politiesterkte' van de Algemene Rekenkamer, en anderzijds uit de gegevens van de Politiestatistiek.

Het aantal arbeidsplaatsen is in de periode 1960-1998 bijna verdubbeld. Deze toename is vooral totstandgekomen in de jaren 1975-1980 en vanaf 1994.

In 1998 bedraagt het aantal executieve politieambtenaren per 100.000 inwoners landelijk 205.

Artikel 2 PW noemt de volgende taken van de politie: zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven. De handhaving van de rechtsorde valt in drie onderdelen uiteen.

- *De strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde.* Politietaken hierbij zijn: de daadwerkelijke voorkoming, opsporing, en beëindiging van strafbare feiten.

Ook de eerste opvang van slachtoffers van delicten wordt tot de strafrechtelijke ordehandhaving gerekend.¹⁶

- *De openbare-ordehandhaving*, bijvoorbeeld de begeleiding van demonstraties.
- *De taken ten dienste van de justitie*, bijvoorbeeld de betekening van gerechtelijke mededelingen in strafzaken en de dienst bij de gerechten.¹⁷

De politie moet involge artikel 2 PW haar taak uitoefenen ‘in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels’. Het OM oefent gezag uit over de justitiële taken van de politie.¹⁸ De politie is gebonden aan de regels van het Wetboek van Strafvordering. Opsporingsmethoden die inbreuk maken op een grondrecht, moeten een expliciete wettelijke basis hebben.¹⁹ Naar aanleiding van de Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden (Commissie-Van Traa)²⁰ is het Wetboek van Strafvordering uitgebreid om te voorzien in een wettelijke basis voor de toepassing van bepaalde bijzondere opsporingsmethoden.²¹ De wetwijziging is 1 februari 2000 in werking getreden.

De bijzondere opsporingsdiensten

Naast de algemene politie zijn er bijzondere opsporingsdiensten, bijvoorbeeld de Algemene Inspectiedienst (AID), en de Belastingdienst/Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst – Economische Controledienst (Belastingdienst/FIOD–ECD).²² De ambtenaren van deze diensten hebben in de regel een specifieke opsporingstaak.

- 16 Daarbij gaat het om zaken als het opnemen van de aangifte, de ondervraging als getuige, het informeren over de mogelijkheden voor het slachtoffer om in het strafproces de schade te verhalen en de verwijzing naar professionele hulpverleningsinstanties.
- 17 Voor een volledig overzicht van de taken ten dienste van de justitie zie artikel 1 lid 1 PW.
- 18 De burgemeester is gezagsdrager als de politie ter handhaving van de openbare orde en ter uitvoering van de hulpverleningstaak optreedt (artikelen 12 en 13 PW). Bij de vervulling van haar taken heeft de politie derhalve met twee gezagsdragers te maken. Formeel is er een strikte scheiding, maar in de praktijk overlappen de handhaving van de openbare orde en de opsporing van strafbare feiten wel degelijk. Het is daarom van belang dat de gezagsdragers (de burgemeester en de ovj) en het hoofd van (het betreffende onderdeel van) het regionale politiekorps (de districts- of korpschef) regelmatig over de taakuitvoering van de politie met elkaar overleggen. Dit wordt het Driehoeksoverleg genoemd (artikel 14 PW).
- 19 Opsporingshandelingen die geen inbreuk maken op een grondrecht, kunnen gebaseerd worden op artikel 2 PW (taken van de politie).
- 20 De enquêtecommissie concludeerde in 1996 dat er sprake was van een driedelige crisis in de opsporing: een normeringscrisis, een organisatiecrisis en een gezagscrisis. Belangrijke wijzigingen in de organisatie en werkwijze van de politie en het OM werden nodig geacht (zie Commissie-Van Traa, 1996).
- 21 Zeven bevoegdheden zijn wettelijk geregeld: observatie, infiltratie, pseudo-koop, het onder cover inwinnen van informatie, het betreden van een besloten plaats teneinde aldaar onderzoekshandelingen te verrichten, het opnemen van vertrouwelijke communicatie en het onderzoek van telecommunicatie (zie ook Tak, 1998).
- 22 Wijziging Besluit buitengewone opsporingsambtenaar Belastingdienst 1995, Staatscourant 31 oktober 2000, nr. 211.

2.1.7 Het Openbaar Ministerie

Het Openbaar Ministerie (OM) maakt deel uit van de rechterlijke macht. De organisatie van de rechterlijke macht is hoofdzakelijk geregeld in de Wet op de Rechterlijke organisatie (Wet RO). Tot de rechterlijke macht worden de rechters en griffiers (zittende magistratuur) en de leden van het OM: de procureurs-generaal, advocaten-generaal en officieren van justitie (staande magistratuur) gerekend. In tegenstelling tot de rechters worden leden van het OM niet voor het leven benoemd.²³

Op 1 juni 1999 is het wetsvoorstel Reorganisatie openbaar ministerie en instelling landelijk parket in werking getreden. Aanleiding voor de reorganisatie was het rapport van de Commissie Openbaar Ministerie (Commissie-Donner).²⁴ Onderdeel van de reorganisatie is een optimalisering van de taakuitoefening van het OM, onder meer via de instelling van een landelijk parket.

Het OM is georganiseerd in zogenoemde parketten: het parket-generaal, de arrondissementsparketten (voor elke rechtbank en de kantongerechten in een arrondissement tezamen is er één), de ressortsparketten (bij elk hof), en een landelijk parket. Ten slotte is er een parket verbonden aan de Hoge Raad.

- *Het parket-generaal*. Het college van procureurs-generaal (pg's) vormt samen met een staf het parket-generaal, het landelijke hoofdkantoor van het OM. Het college, dat uit ten minste drie en ten hoogste vijf leden bestaat, staat aan het hoofd van het OM. De pg's bepalen het landelijke opsporings- en vervolgingsbeleid. Het college kan aan de leden van het OM aanwijzingen geven betreffende de uitoefening en de taken en bevoegdheden van het OM. Deze aanwijzingen kunnen zowel algemeen van aard zijn als gericht zijn op een specifieke zaak. De ovj's zijn wettelijk gebonden aan deze instructies. De minister van Justitie is politiek verantwoordelijk voor het beleid van het OM. Daarom is de minister betrokken bij het opstellen van het beleid en vindt er regelmatig overleg plaats tussen de minister en het college van pg's.²⁵
- *De arrondissementsparketten (19)*. Elk arrondissementsparket staat onder leiding van een hoofdofficier van justitie (hoofd-ovj). Deze is ervoor verantwoordelijk

23 De procureur-generaal bij de Hoge Raad wordt wel voor het leven benoemd.

24 De commissie, ingesteld door de minister van Justitie in 1994, had de taak het functioneren van het OM te onderzoeken. Uiteindelijk heeft zij diverse voorstellen gedaan ter verbetering en verandering met betrekking tot de plaats en de functie van het OM in de toekomst (Commissie-Donner, 1994).

25 Het college is verantwoordelijk voor de realisatie van het beleid zoals dit is afgesproken met de minister. De minister van Justitie kan instructies geven ten aanzien van de opsporing en de vervolging, maar dient eerst het college te raadplegen. Een instructie van de minister om niet op te sporen of te vervolgen, moet naar het parlement worden gezonden samen met het standpunt van het college van pg's.

dat het beleid van het OM in het arrondissement goed wordt uitgevoerd. Op elk parket werkt een aantal ovj's. Zij vertegenwoordigen het OM bij de kanton-gerechten en de arrondissementsrechtbanken. De ovj's worden ondersteund door parketsecretarissen en administratief medewerkers. Tot de voornaamste werkzaamheden van het arrondissementsparket behoort niet alleen het vervolgen van strafbare feiten voor rechtbank of kantongerecht, maar ook het leidinggeven aan het opsporingsonderzoek dat door de opsporingsambtenaren wordt verricht.

- *De ressortsparketten (5)*. Een ressortsparket staat onder leiding van een hoofd-advocaat-generaal. De taak van het OM bij de hoven is de vervolging in hoger beroep. De advocaten-generaal vertegenwoordigen het OM.
- *Het landelijk parket* is belast met de aansturing van het Landelijk Recherche-team (LRT) en de behandeling van strafzaken die uit de onderzoeken van het LRT voortkomen. Aan het hoofd staat een hoofd-ovj. Het landelijk parket heeft tevens een beleidsondersteunende taak bij de bestrijding van de (internationale) georganiseerde misdaad.
- *Het parket bij de Hoge Raad*. Aan het hoofd van het parket bij de Hoge Raad (HR) staat een pg. De taak van het OM bij de HR is primair het uitbrengen van adviezen aan de HR omtrent de in de cassatie- of herzieningszaak te nemen beslissing. Het parket bij de HR valt niet onder het college van pg's, en is onafhankelijk van de minister van Justitie.

Evenals bij de politie vertoont het aantal medewerkers van het OM in de laatste jaren een duidelijke stijging (zie staat 2.1²⁶). Deze is bij het ondersteunende personeel nog groter dan bij de ovj's en de overige leden van de rechterlijke macht.

Het OM is belast met de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde en met andere bij de wet vastgestelde taken (artikel 124 Wet RO). Een van de taken van het OM is het behartigen van de belangen van mensen die slachtoffer zijn van een misdrijf. Bovendien heeft het OM een opsporingstaak.

Mede op grond van de resultaten van dat opsporingsonderzoek besluit de ovj of een verdachte al dan niet zal worden vervolgd.

Het OM bezit het vervolgingsmonopolie, dat wil zeggen dat alleen het OM bevoegd is strafzaken bij de strafrechter aan te brengen. De ovj heeft niet de plicht tot vervolgen. Het *opportuniteitsbeginsel*²⁷ geeft de ovj de ruimte om een aan hem

26 Het parket van de Hoge Raad is opgenomen in staat 2.2.

27 Dit principe staat tegenover het *legaliteitsbeginsel* zoals dat in een aantal andere landen, bijvoorbeeld Duitsland, geldt. Het OM heeft dan juist de plicht alle – substantiële – zaken te vervolgen.

**Staat 2.1   Ontwikkeling van de personeelssterkte van het Openbaar Ministerie:
ondersteunende diensten en rechterlijke macht, 1995-1999 (in fte's)**

Openbaar Ministerie	1995	1996	1997	1998	1999	groei 1995-1999
totaal	2.209,0	2.281,0	2.494,5	2.642,5	2.831,0	28%
ondersteunend personeel	1.791,0	1.855,5	2.054,0	2.181,0	2.341,5	31%
parket-generaal	10,5	58,0	84,5	110,5	114,5	*
stafbureau OM	14,5	.	.	.	.	*
arrondissementsparketten	1.623,0	1.666,0	1.769,0	1.879,0	2.008,0	24%
ressortsparketten	133,5	116,5	179,0	167,5	180,0	35%
landelijk parket	3,5	9,0	14,0	15,5	26,5	*
project Fraude	2,5	1,0	1,0	.	.	*
BOOM	3,5	5,0	6,5	8,5	12,5	257%
rechterlijke macht	418,0	425,5	440,5	461,5	489,5	17%
parket-generaal	0,5	4,0	3,0	4,0	7,0	*
stafbureau OM	4,5	0	.	.	.	*
arrondissementsparketten	362,0	368,5	375,5	395,5	417,0	15%
ressortsparketten	43,0	42,5	49,5	51,0	53,0	23%
landelijk parket	4,0	6,5	9,0	8,5	10,5	*
project Fraude	2,0	2,0	2,0	0,5	.	*
BOOM	2,0	2,0	1,5	2,0	2,0	0%

* Relatief recente oprichting/opheffing maakt percentage irrelevant.

Bron: DRp

voorgelegd strafbaar feit niet te vervolgen (seponeren).²⁸ Het OM kan afzien van strafvervolgung als het algemeen belang daarmee is gediend.

Het OM heeft twee sepotmogelijkheden.

- *Technisch sepot*. Hiervan is sprake als het OM tot de conclusie is gekomen dat (verdere) vervolging geen zin heeft, omdat uit het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk vooronderzoek (gvo) is gebleken dat vervolging niet tot een veroordeling zal leiden, de verdachte ten onrechte als verdachte staat vermeld, het wettig bewijs ontbreekt, het OM niet ontvankelijk is, de rechter niet bevoegd is, of omdat het feit of de dader niet strafbaar is.
- *Beleidssepot*. Hiervan is sprake als de vervolging haalbaar is, maar de ovj om redenen van opportuniteit afziet van vervolging. De leeftijd van de verdachte

28 Die ruimte van de ovj is niet onbeperkt: hij dient het gelijkheidsbeginsel in acht te nemen en ervoor te zorgen dat gelijke gevallen zoveel mogelijk gelijk worden behandeld.

kan een dergelijke reden zijn, of dat het een gering feit betreft. Ook kan ‘het algemeen belang’ een vervolging in de weg staan, bijvoorbeeld (mogelijke) strijd met het landsbelang. De ovj kan van deze beleidssepotbevoegdheid ook voorwaardelijk gebruikmaken (*voorwaardelijk sepot*). Hij bericht dan aan de verdachte dat hij hem niet zal vervolgen indien deze binnen een bepaald tijdsbestek voldoet aan de gestelde voorwaarde.

Ter voorkoming van strafvervolging kan de ovj de verdachte een *transactie* aanbieden (schikking met de verdachte treffen). Zo’n schikking bestaat uit het voldoen aan een voorwaarde, zoals (in de meeste gevallen) betaling van een geldsom of het afstand doen van voorwerpen, waartegenover de ovj van (verdere) vervolging afziet.²⁹ Zo’n transactie is mogelijk voor alle overtredingen en misdrijven waarop een maximale gevangenisstraf van zes jaar is gesteld.³⁰

Het OM is behalve met de opsporing en vervolging van verdachten van strafbare feiten ook belast met de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van strafrechtelijke beslissingen. Deze zogenoemde tenuitvoerlegging, vooral van vrijheidsstraffen, taakstraffen en geldboetes, wordt ook wel *executie* genoemd. Het OM heeft de feitelijke tenuitvoerlegging gedelegeerd aan verschillende justitiële of particuliere instellingen. Met de inning van geldboetes, bijvoorbeeld, is het Centraal Justitieel Incasso Bureau (CJIB) belast (zie ook hoofdstuk 5).

2.1.8 De rechter

De organisatie van de zittende magistratuur wordt, zoals reeds eerder vermeld, in de Wet RO geregeld. Artikel 1 van deze wet wijst aan welke gerechten tot de rechterlijke macht behoren: de kantongerechten, de arrondissementsrechtbanken, de gerechtshoven en de Hoge Raad.

Uitspraken van kantongerechten en rechtbanken worden vonnissen genoemd; uitspraken van het gerechtshof en de HR arresten.

- *De kantongerechten (62)*. De kantonrechter is een alleensprekende rechter. In strafzaken behandelt hij hoofdzakelijk overtredingen, dit zijn over het algemeen de ‘lichtere’ zaken.
- *De arrondissementsrechtbanken (19)*. De rechtbank oordeelt in strafzaken over vrijwel alle misdrijven en over een enkele overtreding. Daarnaast oordeelt de arrondissementsrechtbank over ‘economische delicten’ (zowel misdrijven als overtredingen).³¹ De rechtbank is samengesteld uit kamers. Indien de zaak

29 Zie artikel 74 lid 2 Sv voor een volledig overzicht van de voorwaarden waaruit de transactie kan bestaan.

30 Transactiemogelijkheid voor misdrijven vanaf begin jaren tachtig.

31 De Arnhemse rechtbank neemt tevens kennis van door militairen begane misdrijven en enkele door hen begane overtredingen.

eenvoudig is, spreekt de rechter alleen recht (enkelvoudige kamer). Deze alleen-sprekende rechter wordt (economische) *politierechter* genoemd. Hij kan een vrijheidsstraf opleggen van maximaal een half jaar. De andere zaken worden door de (economische) meervoudige kamer van de rechtbank behandeld. In de meervoudige kamer nemen drie rechters deel aan de strafrechtspraak. Indien de verdachte strafrechtelijk minderjarig is (tussen de 12 en 18 jaar), behandelt in geval van vervolging bij de rechtbank de *kinderrechter* de zaak. De ovj kan bepalen dat de zaak door de meervoudige kamer wordt behandeld. De rechtbank oordeelt bovendien in hoger beroep over zaken die in eerste aanleg bij de kantonrechter zijn ingediend.

- *De hoven* (5). De gerechtshoven behandelen uitsluitend rechtbankzaken in hoger beroep. De hoven wijzen arrest met drie rechters, raadsheren genoemd (ook als een van die rechters een vrouw is).
- *De Hoge Raad*. De HR is het hoogste rechtscollege. De HR zetelt in Den Haag. Bij de HR is geen sprake van hoger beroep, maar van beroep in cassatie (vernietiging). De HR beoordeelt de zaak niet meer in volle omvang. Zo worden bijvoorbeeld geen getuigen meer gehoord en stelt de HR de feiten niet meer vast. De HR onderzoekt alleen of de voorschriften uit de wet in acht zijn genomen en of het recht op de juiste manier is toegepast. Indien dit niet het geval is, kan een rechterlijke beslissing worden vernietigd.³² De HR spreekt recht met vijf raadsheren. De voorzitter van de strafkamer kan bepalen dat een zaak beslist wordt door drie leden.

Ook de zittende magistratuur is de laatste jaren in omvang gegroeid – zij het wat minder dan het OM – namelijk met zo'n 10%. Het aantal rechters is in deze jaren vooral toegenomen bij de arrondissementsrechtbanken (13%). Zie staat 2.2 voor een overzicht.³³

De strafrechtspraak geschiedt in Nederland door beroepsrechters en rechter-plaatsvervangers. Dit zijn functionarissen die naast het rechterschap een hoofdbetrekking uitoefenen.³⁴

32 In enkele zeer uitzonderlijke gevallen behandelt de HR feiten in eerste aanleg.

33 Hoewel deze publicatie met name handelt over het strafrecht, hebben de cijfers in de staat ook betrekking op civiele en administratiefrechtelijke werkzaamheden van genoemde instanties.

34 De instroom in de rechterlijke macht bestaat uit juristen die de zesjarige raio-opleiding (rechterlijke ambtenaren in opleiding) hebben gevolgd en uit de zogenoemde buitenstaanders (personen met zes jaar werkervaring in bijvoorbeeld de advocatuur). Bij de bezetting van de verschillende functies binnen het gerecht gaat onze wet uit van een beginsel van rouleren. Een rechter neemt dus in zijn loopbaan aan uiteenlopende werkzaamheden deel; nu eens spreekt hij recht in civiele zaken, dan weer in strafzaken.

Staat 2.2 Ontwikkeling van de personeelssterkte van de zittende magistratuur: ondersteunende diensten en rechterlijke macht, 1995-1999 (in fte's)

zittende magistratuur	1995	1996	1997	1998	1999	groei 1995-1999
totaal	5.186,5	5.317,5	5.352,5	5.466,0	5.712,5	10%
ondersteunend personeel	3.686,0	3.766,0	3.766,0	3.846,0	4.040,5	10%
Hoge Raad der Nederlanden	69,5	63,0	59,5	60,0	72,0	4%
gerechtshoven	347,0	365,5	317,5	370,0	397,0	14%
arrondissementsrechtbanken	2.354,0	2.406,5	2.483,0	2.508,5	2.654,0	13%
kantongerechten	732,0	751,0	742,5	747,5	756,0	3%
Centrale Raad van Beroep	93,5	96,0	93,0	92,5	97,0	4%
college van beroep vh Bedrijfsleven	34,5	34,0	23,0	22,5	21,5	-38%
Tariefcommissie	7,5	7,5	7,0	6,0	6,0	-20%
Centraal Medisch Tuchtcollege	2,0	2,0	2,0	2,5	4,0	100%
college van beroep Studiefinanciering	46,0	40,5	38,5	36,5	33,0	-28%
rechterlijke macht	1.500,5	1.551,5	1.586,5	1.620,0	1.672,0	11%
Hoge Raad der Nederlanden	58,0	63,0	67,0	66,5	65,0	12%
parket Hoge Raad	14,0	14,0	14,0	15,0	15,0	7%
gerechtshoven	236,5	235	238,5	242,5	256,5	8%
arrondissementsrechtbanken	920,0	958,5	979,5	1.007,5	1.040,5	13%
kantongerechten	156,5	163,5	169,5	173,5	184,0	18%
Centrale Raad van Beroep	72,5	74,0	74,0	73,0	72,0	-1%
college van beroep vh Bedrijfsleven	16,5	15,0	15,0	14,5	15,5	-6%
Tariefcommissie	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0	0%
college van beroep Studiefinanciering	21,5	23,5	24,0	22,5	18,5	-14%

Bron: DRp

Ons land kent geen juryrechtspraak en slechts in enkele gevallen is een niet-jurist bij de rechtspraak betrokken.³⁵

De zittingen zijn zoveel mogelijk openbaar. Zittingen bij de kinderrechtster vinden in beginsel achter gesloten deuren plaats.

³⁵ In twee gevallen wordt rechtgesproken (mede) door leken: (1) de meervoudige militaire strafkamer van de rechtbank en het hof te Arnhem (ter behandeling van militaire misdrijven en enkele overtredingen) bestaat uit een militair lid en twee leden van de rechterlijke macht, en (2) de penitentiaire kamer van het hof te Arnhem (ter behandeling van het beroep tegen negatieve beslissingen omtrent de vervroegde invrijheidsstelling) bestaat uit twee gedragsdeskundigen en drie leden van de rechterlijke macht.

Er zijn twee eisen die aan de rechter worden gesteld.³⁶

- 1 *Onafhankelijkheid*. De onafhankelijkheid van de rechter is in het bijzonder gewaarborgd door de benoeming voor het leven en het wettelijk vaststellen van het salaris voor rechters.³⁷
- 2 *Onpartijdigheid*. Indien er ten aanzien van een rechter feiten of omstandigheden zijn waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen leiden, kan de verdachte of het OM de rechter wraken (dat wil zeggen bezwaar maken tegen deelneming van de rechter in een zaak). De rechter die zelf meent dat daar sprake van is, kan zich verschonen (dat wil zeggen: zich onttrekken aan de behandeling van de zaak).

Ontwikkelingen

De zittende magistratuur oriënteert zich momenteel intensief op haar toekomstig functioneren (zie ook de Commissie-Leemhuis, 1998).³⁸ In december 1998 verscheen de Contourennota modernisering rechterlijke organisatie 'Rechtspraak in de 21e eeuw' (Ministerie van Justitie, 1998).

De doelstellingen van het kabinet bij de modernisering van de rechtspraak zijn als volgt:

- Recht(spraak) op maat. Het beroep op de rechter zal zoveel mogelijk beperkt moeten zijn tot die gevallen waarin geschillen niet via een voorprocedure tot een oplossing kunnen worden gebracht.
- Doorlooptijden van gerechtelijke procedures bekorten door middel van veranderingen in de werkprocessen.
- Gerechten dienen via moderne communicatiemiddelen (elektronisch) voor burgers en instanties sneller bereikbaar te zijn.
- Meer accent op rechtsgelijkheid en eenheid van de rechterlijke organisatie.
- Toeneming van de oriëntatie op de omgeving van de rechterlijke organisatie door klantenwaarderingsonderzoeken, herziene klachtprocedures.

³⁶ Overigens staan deze eisen ook in de mensenrechtenverdragen (artikel 6 lid 1 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en artikel 14 lid 1 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten (IVBPR)).

³⁷ Onafhankelijkheid omvat ook het in onafhankelijkheid kunnen functioneren van de gerechten en de onafhankelijkheid van de rechterlijke organisatie als geheel ten opzichte van de andere staatsmachten. Deze onafhankelijkheid neemt niet weg dat de rechtspraak wordt bekostigd uit publieke middelen.

³⁸ In januari 1998 bracht de Commissie-Leemhuis het rapport 'Rechtspraak bij de tijd' uit. De commissie stelt voor de rechtspraak zelf verantwoordelijk te maken voor de eigen organisatie door invoering van integraal management bij de gerechten en door het instellen van een landelijke Raad voor de Rechtspraak. Daarnaast stelt de commissie voor de rechtbanken en de kantongerechten op bestuurlijk niveau samen te voegen, met behoud van de eigen identiteit van de kantonrechtspraak (zie Begroting 1999, 1998-1999).

Begin 1999 is het Project Versterking rechterlijke organisatie van start gegaan. De bestuurlijke organisatie van de gerechten zal worden vernieuwd. Een wetsvoorstel zal hiervoor de kaders geven. De wet zal naar verwachting 1 januari 2002 in werking treden. Dan zal tevens een landelijke Raad voor de Rechtspraak worden ingesteld die belast wordt met beheerstaken, algemene advisering en met de coördinatie van rechtspraak en rechterlijke samenwerking (Ministerie van Justitie, 1998).

2.1.9 De griffier

Elk rechterlijk college beschikt over een administratief apparaat, de Dienst Gerechtelijke Ondersteuning. De griffier verleent bijstand aan de rechter tijdens verhoren en zittingen, notuleert wat op de rechtszitting voorvalt, en stelt het procesverbaal (pv) vast (artikelen 326 en 327 Sv). Niet alleen de zittingsrechter, maar ook de rechter-commissaris (rc) wordt door een griffier bijgestaan (artikelen 171 en 172 Sv). Tevens beheert de griffier het archief en draagt zorg voor de inning van de verschuldigde proceskosten.

2.1.10 De getuige

Een getuige is iemand die iets omtrent een strafbaar feit kan verklaren. Onder een verklaring van een getuige wordt volgens het Wetboek van Strafvordering verstaan: een bij het onderzoek op de terechtzitting gedane mededeling van feiten of omstandigheden, welke hij zelf waargenomen of ondervonden heeft.³⁹ De getuige kan worden gedagvaard door de ovj, de verdachte of zijn raadsman of de rechter-commissaris (rc). Hij legt zijn verklaring onder ede af. Het afleggen van een valse verklaring (meineed) is strafbaar gesteld in artikel 207 Sr.

Twee bijzondere typen van getuigen zijn aan de orde:

- *De bedreigde getuige.* Een bedreigde getuige is een getuige waarvan de identiteit voor de verdachte en diens raadsman geheim wordt gehouden, omdat hij zich door de verdachte bedreigd voelt. De wijze waarop de Nederlandse justitie gebruikmaakte van anonieme getuige, is in de zaak Kostovski⁴⁰ gewraakt door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Naar aanleiding daarvan is het Wetboek van Strafvordering aangepast (art. 226a-226f). De rc dient te onderzoeken of er sprake is van een serieuze bedreiging. Indien dit het geval is, hoeft de getuige niet op de openbare terechtzitting te verschijnen en mag zijn onder ede voor de rc afgelegde (anonieme) verklaring door de strafkamer als volwaardig bewijs tegen de verdachte worden gebruikt.

39 Echter sinds het De auditu arrest (HR 30 december 1962; NJ, 1972, nr. 85) is de verklaring 'van horen zeggen' in het strafproces een gebruikelijk bewijsmiddel.

40 EHRM 20 november 1989; NJ, 1990, nr. 245.

- *De kroongetuige*. De term kroongetuige wordt vooral gebruikt voor een crimineel die in ruil voor strafvermindering of andere gunsten bereid is als getuige op te treden tegen een andere verdachte, omdat zonder zijn verklaring het bewijs niet rond te krijgen is.⁴¹ Momenteel heeft deze figuur nog geen wettelijke basis. Eind 1998 heeft de minister van Justitie het wetsontwerp Toezeggingen aan getuigen in strafzaken bij de Tweede Kamer ingediend (Kamerstukken II, 1998-1999c; zie ook Otte, 1999).

2.1.11 *De deskundige*

De rechter kan behoefte hebben aan het oordeel van een deskundige, bijvoorbeeld een reclasseringswerker, een technicus, een ballistisch deskundige, een psychiater, of een psycholoog.

Zowel de zittingsrechter (artikel 296 juncto 280 Sv) als de rc (artikel 227 Sv) is bevoegd deskundigen in te schakelen. In een aantal gevallen is de rechter verplicht een deskundige in te schakelen, bijvoorbeeld indien de rechter de maatregel terbeschikkingstelling (tbs) wil opleggen. Er is een aantal, onder justitie vallende, instellingen die deskundigheid 'in huis' hebben: het Nederlands Forensisch Instituut (natuurwetenschappelijk en technisch onderzoek⁴², en autopsie in gevallen van niet-natuurlijk overlijden⁴³), het Pieter Baan Centrum (klinische observatie van verdachten door forensische psychiaters en psychologen en andere deskundigen)⁴⁴ en per arrondissement een zogenaamde forensisch psychiatrische dienst (ambulante rapportage over verdachten). Alle onderzoeken monden uit in schriftelijke of mondelinge deskundigenverklaringen. De deskundige treedt overigens ook vaak als getuige op (zie ook Hielkema, 1996).

De verdachte kan zelf ook deskundigen laten horen.

2.1.12 *De tolk*

Een tolk is een beëdigd vertaler. Een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, dient onverwijld, in een taal die hij verstaat en in bijzonderheden, op de hoogte te worden gebracht van de aard en de reden van de tegen hem ingebrachte beschuldiging (artikel 6 EVRM). De verdachte die geen Nederlands kent, moet kunnen begrijpen wat wordt gezegd, en moet kunnen begrijpen wat er aan bewijsmateriaal en overige processtukken op tafel ligt. Tijdens het gerechtelijk vooronderzoek is de

41 In het proces tegen 'de Hakkelaar' werden zowel een mededader van de verdachte als een concurrente bendeleider door de Amsterdamse rechtbank als 'betrouwbare' getuigen geaccepteerd (zie ook Mols en Spong, 1997).

42 Voorheen het Gerechtelijk Laboratorium.

43 Voorheen het Laboratorium voor gerechtelijke pathologie.

44 Zo'n observatie kan uitmonden in een advies iemand ter beschikking te stellen.

rc bevoegd een tolk te benoemen (artikel 191 Sv). Tijdens de zitting wordt, indien een verdachte de Nederlandse taal niet of niet voldoende beheerst, het onderzoek niet voortgezet zonder de bijstand van de tolk (artikel 275 Sv).

2.1.13 De reclassering

Sinds 1995 zijn alle reclasseringsactiviteiten voor meerderjarigen in Nederland verenigd in een landelijke organisatie, namelijk de Stichting Reclassering Nederland (SRN). Binnen deze stichting wordt samengewerkt door drie partners: Reclassering Nederland, de verslavingsreclassering⁴⁵ (de Geestelijke Gezondheidszorg Nederland, afdeling Verslavingsreclassering) en de afdeling Reclassering van het Leger des Heils.

In geval van een vrijheidsstraf kan de reclassering een zogenoemd penitentiair reclasseringsaanbod verzorgen, dat bestaat uit individueel en/of groepsgerichte programma's die betrekking hebben op sociale vaardigheden, huisvesting, arbeidstoeleiding, verslaving, voorbereiding op terugkeer in de maatschappij, enzovoort.

De werkzaamheden van de reclassering zijn wettelijk geregeld in de Reclasseringsregeling 1995. De reclassering heeft drie kerntaken: onderzoek en voorlichting, begeleiding en toezicht, en ontwikkeling, organisatie en uitvoering van taakstraffen en andere alternatieve sancties.

- *Onderzoek en voorlichting.* De zogenaamde voorlichtingsrapporten schetsen een beeld van de persoon van de verdachte, zijn motieven en omstandigheden; informatie die voor de ovg en/of de rechter van belang kan zijn voor het bepalen van (de aard van) de straf en de strafmaat.
- *Begeleiding en toezicht.* De reclassering geeft individuele begeleiding aan verdachte of veroordeelde cliënten. De ondersteuning vindt gedurende het gehele strafrechtelijke proces plaats. Begeleiding in de vorm van hulp en bijstand aan de verdachte vindt vooral plaats in de fase van de vroeghulp. De vroeghulp wordt geboden op het politiebureau nadat een verdachte in verzekering is gesteld.⁴⁶ Volgens de wet moet de reclassering over elke in verzekering gestelde verdachte bericht ontvangen. Een deel van de hulp en steun vindt tijdens de detentieperiode binnen de penitentiaire inrichtingen plaats (intramuraal). Daarnaast biedt de reclassering sociaal-psychiatrische ondersteuning aan cliënten met ernstige psychische problematiek (bijvoorbeeld aan tbs'ers), begeleidt de proefverloven van tbs-veroordeelden en draagt bij aan nazorg. Indien de rc of de rechtbank schorsing van de voorlopige hechtenis beveelt, kan daarbij als bijzondere voorwaarde worden gesteld dat de verdachte zich

45 Voorheen de Vereniging van Instellingen voor Verslavingszorg (NeVIV).

46 De in verzekeringstelling wordt besproken in paragraaf 2.2.1.

dient te houden aan de aanwijzingen van de reclassering. Tevens kan een veroordeelde die zijn gevangenisstraf heeft uitgezeten, bij zijn terugkeer naar de maatschappij door de rechter verplicht worden zich onder toezicht te stellen van de reclassering. Hiermee streeft de reclassering er tevens naar een bijdrage te leveren aan het omlaag brengen van de recidivecijfers.

- *Ontwikkeling, organisatie en uitvoering van taakstraffen en andere alternatieve sancties.* De reclassering zorgt voor de organisatie en de begeleiding bij de uitvoering van taakstraffen en elektronisch toezicht. Ten slotte is de reclassering verantwoordelijk bij de uitvoering van penitentiaire programma's.⁴⁷

2.1.14 De Raad voor de Kinderbescherming

Voor minderjarigen die in aanraking zijn gekomen met justitie en politie, bestaat er, anders dan bij meerderjarigen, geen algemene reclasseringsinstelling zoals de SRN. Naast een aantal civiele taken⁴⁸ voert de Raad voor de Kinderbescherming de regie over de jeugdreclassering.⁴⁹ De raad coördineert de taakstraffen voor jeugdigen. Verder zijn bij de jeugdreclassering de gezinsvoogdij-instellingen en de afdeling Jeugdreclassering van het Leger des Heils betrokken. De jeugdreclassering draagt zorg voor de vroeghulp op het politiebureau. Bij deze vroeghulp kan de raadsmedewerker op basis van het gesprek met de minderjarige vrijwillige jeugdreclassering aanbieden. De jeugdige wordt tevens geïnformeerd over het verdere verloop van de strafrechtelijke procedure. Vervolgens begint het zogenaamde basisonderzoek. De raad vergaart informatie betreffende de ontwikkeling en de achtergrond van de verdachte ten behoeve van voorlichting en advies aan de ovj. De raadsonderzoeker brengt advies uit aan de ovj over de gewenste afdoening van een zaak, altijd vanuit een pedagogisch perspectief. Als de ontwikkeling van de minderjarige ernstig in het gedrang is, kan de raad een vervolgonderzoek doen. Dit onderzoek is diepgaander dan het basisonderzoek. Het vervolgonderzoek kan worden afgesloten met een gerichte verwijzing naar een voorziening voor jeugdzorg, met een verzoek tot een maatregel van kindbescherming of met de inschakeling van de jeugdreclassering voor intensieve, niet-vrijblijvende begeleiding. Indien de ovj of de rechter een taakstraf oplegt, is het de taak van de raad om de opgelegde taakstraf mogelijk te maken door voorbereiding en ondersteuning van de tenuitvoerlegging.

47 De penitentiaire programma's zijn 1 januari 1999 in de Penitentiaire Beginselenwet wettelijk geïntroduceerd. De eindverantwoordelijkheid voor deze programma's berust bij de directeur van de inrichting.

48 De raad heeft drie kerntaken: de beschermingstaak (gericht op het onderzoeken van zaken waarin opvoedingsproblematiek aan de orde is), de adviestaak (in zaken van scheiding en omgang), en de straftaak (onderzoek naar achtergrond van jeugdigen die met de politie in aanraking zijn gekomen).

49 Zie Bruins (1995) voor meer informatie over deze regiefunctie

2.1.15 De Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming

Een controlerende rol bij de tenuitvoerlegging van sancties heeft de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ).⁵⁰ Deze onafhankelijke instantie houdt toezicht op de tenuitvoerlegging van straffen en maatregelen, vooral op de terreinen van gevangeniswezen, tbs en reclassering. De raad rapporteert aan de minister van Justitie. Tevens is de raad een beroepsinstantie voor gedetineerden en tbs'ers.

2.1.16 De Buro's Slachtofferhulp

Eind jaren zeventig waren diverse groeperingen bezorgd om de positie van het slachtoffer in de strafrechtspleging. Deze groepen ontwikkelden initiatieven die uitmondde in de oprichting van een landelijk overleg van reeds bestaande Buro's Slachtofferhulp. In 1984 werd de vereniging Landelijke Organisatie Slachtofferhulp (LOS) opgericht. Met overheidssubsidie werd het Landelijk Buro LOS ingesteld dat twee taken kreeg:

- de coördinatie en sturing van de te verlenen slachtofferhulp;
- het zorgdragen voor goede afspraken en samenwerking met andere actoren in de strafrechtspleging zoals het OM, de politie en de reclassering.

De ondersteuning op praktisch gebied is vaak het invullen van (verzekerings-) papieren, het bijstaan van slachtoffers in een rechtszaak en het doorverwijzen naar de juiste instanties.

Het doel van de vereniging is de schade (materieel en immaterieel) waarmee het slachtoffer wordt geconfronteerd bij delicten en verkeersongevallen, zo veel mogelijk te verhelpen of te beperken. Slachtofferhulp levert een bijdrage aan een goede verwerking van de meegemaakte schokkende gebeurtenis. Samen met de Stichting Reclassering Nederland (SRN) startte de vereniging het project herstelbemiddeling, waarbij slachtoffers en daders na zorgvuldige afweging en voorbereiding rechtstreeks met elkaar in contact worden gebracht.

De 25 eenheden van het Buro Slachtofferhulp vallen samen met de politieregio's, zodat samenwerking met de politie gemakkelijk is. De hulp wordt geboden door circa 250 beroeps- en 1.500 vrijwillige medewerkers van de Buro's Slachtofferhulp. Deze vrijwilligers zijn goed getrainde mensen die de basis vormen voor het succes van slachtofferhulp. De Buro's Slachtofferhulp zijn inmiddels goed bekend bij het publiek; ook zonder verwijzing door de politie weet men het bureau te vinden.

50 Deze raad is een samenvoeging (1999) van de Centrale Raad voor de Strafrechtstoepassing en het College van Advies voor de Justitiële Kinderbescherming.

2.2 De fasen in het strafproces

In deze paragraaf worden de verschillende fasen van het strafproces beschreven. De eerste fase is de strafvordering in eerste aanleg. De tweede de behandeling in hoger beroep en/of cassatie. De laatste fase behelst de tenuitvoerlegging van het rechterlijk vonnis.

De paragraaf eindigt met een korte weergave van grensoverschrijdend handelen van justitie-autoriteiten (de internationale rechtshulp).

2.2.1 *Strafvordering in eerste aanleg*

Het *voorbereidende onderzoek* bestaat uit het opsporingsonderzoek, en eventueel een gerechtelijk vooronderzoek (gvo) en/of een strafrechtelijk financieel onderzoek. Aan het voorbereidende onderzoek kan een informatieve voorfase van het opsporingsonderzoek voorafgaan (pro-actief rechercheren). Op dat moment hoeft er nog geen sprake te zijn van een concrete verdenking dat een strafbaar feit is gepleegd. Het opsporingsonderzoek en het gvo kunnen elkaar overlappen. De ovj is verantwoordelijk voor het opsporingsonderzoek, de rc voor het gvo.

Het opsporingsonderzoek

Het opsporingsonderzoek begint als de politie kennis neemt van een vermoedelijk gepleegd strafbaar feit. Dit kan gebeuren door aangifte of door ontdekking op heterdaad, of door zelf onderzoek te starten (bijvoorbeeld naar georganiseerde misdaad of organisatiecriminaliteit). Tijdens het opsporingsonderzoek zal de politie getuigen horen, sporen zoeken, deskundigenadvies inwinnen, enzovoort.

De met de opsporing van strafbare feiten belaste ambtenaren van de politie heten opsporingsambtenaren.⁵¹ Zij houden het opsporingsonderzoek en leggen de resultaten daarvan vast in een *proces-verbaal* (pv). Daarin staat om welke strafbare feiten het gaat, wanneer deze plaatsvonden, wie de verdachten zijn en wat deze verdachten hebben verklaard, enzovoort. Het pv is een van de belangrijkste strafprocessuele stukken, omdat het op de terechtzitting kan worden gebruikt als bewijsmiddel.

De politie maakt niet altijd een pv op. Zij kan de zaak seponeren indien het een kleine overtreding betreft. Het pv blijft dan achterwege. Het *politiesepot* is niet wettelijk geregeld. De politie heeft ten aanzien van minderjarigen nog een

51 Artikel 141 Sv noemt (a) de officieren van justitie, (b) de ambtenaren van politie, bedoeld in artikel 3, eerste lid, onder a en c, en tweede lid van de Politiewet 1993 en (c) de door Onze Minister met Onze minister van Defensie te bepalen gevallen: de officieren en onderofficieren van de Koninklijke Marechaussee en de door Onze voornoemde Ministers aangewezen andere militairen van dat wapen.

(voorwaardelijke) sepotbevoegdheid, onder verantwoordelijkheid van het OM: de zogenaamde Halt-afdoening (zie paragraaf 2.3.2).

Tevens is het mogelijk dat de zaak zich leent voor een *politietransactie* (artikel 74c Sr). Door opsporingsambtenaren⁵² kan een transactie worden aangeboden aan iedereen voor overtredingen, aan volwassenen voor misdrijven. Als aan een voorwaarde (betaling van een geldsom) wordt voldaan, vindt geen vervolging plaats.

Tijdens het opsporingsonderzoek kunnen de politie en de ovj *dwangmiddelen* toepassen. Dit zijn strafprocesrechtelijke bevoegdheden waarmee inbreuken kunnen worden gemaakt op de rechten en vrijheden van personen, bijvoorbeeld staande houden of inbeslagneming van voorwerpen die als bewijsmateriaal kunnen dienen. De wet geeft precies aan wanneer welk dwangmiddel toegepast mag worden. De meest verstrekkende dwangmiddelen bij de politie zijn aanhouding en inverzekeringstelling.

De verdachte kan worden meegenomen naar het politiebureau om te worden verhoord. Dit ophouden voor verhoor mag maximaal zes uur duren.⁵³

Indien het belang van het onderzoek⁵⁴ dat vereist, kan de verdachte in verzekering worden gesteld. De *inverzekeringstelling* geschiedt door de hulp-ovj of de ovj zelf. Een bevel tot inverzekeringstelling kan slechts worden verleend bij een strafbaar feit waarvoor voorlopige hechtenis⁵⁵ is toegelaten. De termijn voor inverzekeringstelling is ten hoogste drie dagen. Bij dringende noodzaak kan het bevel door de officier eenmaal voor ten hoogste drie dagen worden verlengd. Wel moet de verdachte uiterlijk drie dagen en vijftien uur na zijn aanhouding worden voorgeleid aan de rc die is belast met strafzaken. Bij minderjarigen treedt de kinderrechter op als rc. De rc toetst of de inverzekeringstelling rechtmatig was, de zogenaamde rechtmatigheidstoetsing.

Indien de ovj de verdachte langer vast wil houden, moet hij bij de rc de *inbewaringstelling* vorderen. Hierdoor kan de verdachte nog eens tien dagen worden vastgehouden. De politie gebruikt de periode van inbewaringstelling vooral voor nader onderzoek naar de feiten waarop de verdenking is gebaseerd. Binnen tien dagen kan de ovj de (raadkamer van de) rechtbank vragen *gevangenhouding* van de verdachte te bevelen. Indien het een minderjarige verdachte betreft, vraagt de ovj het bevel tot

52 De tot transactie gerechtigde opsporingsambtenaren worden aangewezen bij Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB).

53 De uren tussen 24.00 en 9.00 worden niet meegeteld (art. 61 Sv).

54 Bij het belang van het onderzoek kan men denken aan het nader verhoren van de verdachte, de confrontatie van getuigen met de verdachte, het opsporen van een medeverdachte zonder dat de verdachte de gelegenheid heeft hem in te seinen, het achterhalen of verifiëren van de identiteit van de verdachte, enzovoort.

55 Voorlopige hechtenis is slechts toegestaan bij verdenking van zeer ernstige feiten (zie artikel 67 Sv) en dan ook alleen als er zwaarwegende gronden voor vrijheidsbeneming aanwezig zijn (zie artikel 67a Sv).

gevangenhouding aan de kinderrechter. Indien de rc in zijn bevel tot inbewaringstelling reeds heeft aangegeven dat er volgens hem tegen de verdachte ernstige verdenkingen bestaan en dat tevens bij vrijlating een kans op herhaling bestaat, zal de raadkamer van de rechtbank doorgaans een bevel tot gevangenhouding afgeven. De duur van dit bevel is dertig dagen en kan tweemaal met dertig dagen worden verlengd.

De behandeling van de strafzaak op de terechtzitting tegen de voorlopig gehechte zal volgens de wet in ieder geval uiterlijk binnen 106 dagen⁵⁶ na de aanhouding van de verdachte moeten aanvangen.

Na afloop van het opsporingsonderzoek kan de ovj één van vier mogelijke beslissingen nemen: seponeren, transigeren, een gvo vorderen of, indien de ovj van oordeel is dat er voldoende bewijs is om tot een veroordeling te komen, overgaan tot de dagvaarding van de verdachte.

Het gerechtelijk vooronderzoek (artikel 181 Sv)

Alleen bij het gerechtelijk vooronderzoek (gvo) kunnen bepaalde dwangmiddelen worden toegepast. Het gvo geschiedt onder leiding van de rc.⁵⁷ De bevoegdheden van de rc gaan veel verder dan die van de politie en de ovj. Tijdens dit onderzoek kan bijvoorbeeld een huiszoeking bij de verdachte, een schouw of een telefoontap plaatsvinden. Het gvo is zowel aanvullend op het opsporingsonderzoek als voorbereidend voor de terechtzitting.⁵⁸

Zodra de rc meent dat genoeg gegevens voorhanden zijn voor een beslissing over het vervolg van de strafzaak, kan hij het gvo sluiten. Dat zal hij ook doen als hij meent dat het onderzoek niet voldoende informatie oplevert om verdere vervolging te rechtvaardigen.

Na afloop van het gvo moet de ovj beslissen of hij van verdere vervolging afziet (seponeert, voorwaardelijk seponeert), de verdachte een transactie aanbiedt dan wel hem gaat dagvaarden. De ovj neemt uiteindelijk zelf de beslissing over de vervolging van de zaak. De rechter krijgt dus geen zaken ter berechting voorgelegd tenzij de ovj daartoe besluit.

Het strafrechtelijk financieel onderzoek (artikel 126 Sv)

Op 1 maart 1993 is een wet van kracht geworden die de mogelijkheden heeft verruimd om wederrechtelijk verkregen voordeel (wvv) langs strafrechtelijke weg

56 Maximaal 2 x 3 dagen in verzekeringstelling, maximaal 10 dagen in bewaringstelling, maximaal 3 x 30 dagen gevangenhouding.

57 Rechter die in strafzaken vooronderzoek verricht.

58 De ontwikkeling naar een terechtzitting waarvoor (vrijwel) het hele voorwerk voor de waarheidsvinding zich in het gerechtelijk vooronderzoek afspeelt, wordt niet overal als gunstig gezien. In de Europese rechtspraak heeft zich het onmiddellijkheidsbeginsel (de eis dat het bewijs ter terechtzitting dient te worden geproduceerd) ontwikkeld (Del Sol-arrest).

af te romen. Het strafrechtelijk financieel onderzoek wordt door de ovj ingesteld. Hij heeft evenwel een machtiging nodig van de rc. Het onderzoek is gericht op de bepaling van het door de verdachte wvv, met het oog op de ontneming daarvan op grond van artikel 36e Sr⁵⁹. Het onderzoek kan worden ingesteld bij verdenking van een strafbaar feit waarvoor een geldboete van de vijfde categorie (*f* 100.000) kan worden opgelegd, en waardoor op geld waardeerbaar voordeel van enig belang kan zijn verkregen.⁶⁰

Een belangrijke rol bij de uitvoering van de ontnemingswetgeving is weggelegd voor het Bureau Ontnemingswetgeving van het Openbaar Ministerie (BOOM).⁶¹

Het eindonderzoek

Onder het eindonderzoek wordt de gehele behandeling ter terechtzitting verstaan, vanaf het uitbrengen van de dagvaarding tot en met de uitspraak. Er wordt hetzij direct uitspraak gedaan⁶², hetzij door de voorzitter meegedeeld wanneer de uitspraak door de rechtbank zal plaatsvinden. De rechtbank beraadt zich daarna over het vonnis aan de hand van een aantal in het Wetboek van Strafvordering genoemde vragen (zie ook Koopmans, 1996). De vragen kunnen worden onderscheiden in *processuele vragen* en vragen omtrent *inhoudelijke aspecten*.

Indien de rechter heeft vastgesteld dat de dagvaarding geldig is, hij bevoegd is, het OM ontvankelijk is en er geen redenen zijn tot schorsing van de vervolging, gaat hij over tot de inhoudelijke vragen van artikel 350 Sv. De rechter beoordeelt eerst of wettig en overtuigend is bewezen dat de verdachte het ten laste gelegde heeft begaan (zie ook Crombag e.a., 1997). Vervolgens stelt de rechter vast of een, en zo ja welk, strafbaar feit dit bewezen verklaarde oplevert (de zogenoemde kwalificatie) en ten slotte beoordeelt hij of de dader strafbaar is.⁶³ Daarna komt de rechter toe aan de laatste vraag: Welke straf of maatregel moet worden opgelegd? Uiteindelijk doet de rechter uitspraak. Hierbij moet hij alles wat hij van de verdachte weet, meewegen.

59 Artikel 36e Sr: op vordering van het OM kan bij een afzonderlijke rechterlijke beslissing aan degene die is veroordeeld wegens een strafbaar feit de verplichting worden opgelegd tot betaling van een geldbedrag aan de staat ter ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel.

60 Zie Nelen en Sabee (1998) voor meer informatie over de ontnemingswetgeving.

61 Deze instantie werd in 1993 – toen nog onder de naam Centraal Advies- en Beheersbureau Beslag – in het leven geroepen teneinde het OM, en in mindere mate de opsporingsinstanties en de zittende magistratuur, in complexe ontnemingszaken te ondersteunen bij de uitvoering van de beslag-, beheer- en executietaken (Nelen en Sabee, 1998, p. 58; Nelen, 2000; Vrugink, 2001).

62 Alleenzittende rechters zoals de kantonrechter, de politierechter en de kinderrechter behoeven zich niet terug te trekken.

63 Het feit kan de dader niet worden toegerekend wegens een gebrekkige ontwikkeling of een ziekelijke stoornis of om andere redenen zoals overmacht, noodweer en noodweerexces.

2.2.2 *Behandeling in hoger beroep en/of cassatie*

De uitkomst van een strafzaak kan voor zowel de veroordeelde als het OM onbevredigend zijn. Beide partijen kunnen eenmaal in *hoger beroep* gaan bij een hogere rechter. Van vonnissen van de rechtbank is hoger beroep mogelijk bij het gerechtshof. Het beroep moet in het algemeen binnen veertien dagen na de uitspraak worden ingesteld. Van de in hoger beroep gewezen uitspraken kunnen de meerderjarige verdachte en het OM weer binnen veertien dagen na de uitspraak in *cassatie* gaan bij de HR. Cassatie onderscheidt zich van het hoger beroep doordat het niet strekt tot een (geheel) nieuwe behandeling van de zaak. Het dient ertoe vast te stellen of de aangevallen beslissing wel overeenkomstig het recht is en de in acht te nemen vormen zijn gerespecteerd (zie ook Van Dorst, 1998).

2.2.3 *De tenuitvoerlegging*

Als voor de verdachte geen hoger beroep of cassatie meer openstaat, is de veroordeling onherroepelijk (definitief) en kan het vonnis ten uitvoer worden gelegd. Alleen gratie kan in een aantal gevallen nog uitkomst bieden. In artikel 2 van de Gratiwet staan de gronden waarvoor gratie kan worden verleend.⁶⁴ De straffen en maatregelen waarvoor gratie kan worden verzocht, staan in artikel 558 Sv. De veroordeelde heeft overigens geen *recht* op gratie; gratie is een gunstbetoon, verleend bij koninklijk besluit.

De verantwoordelijkheid voor de tenuitvoerlegging van het strafvonnis ligt bij het OM. Het OM draagt niet zelf zorg voor de feitelijke tenuitvoerlegging van sancties, maar delegeert dit aan verschillende justitiële of particuliere instellingen. Deze instanties onderscheiden zich niet alleen van elkaar naar aard van de te executeren sanctie, maar vaak ook naar leeftijd van de veroordeelde (minder- of meerderjarig). Zo is de verantwoordelijkheid voor de tenuitvoerlegging van taakstraffen voor minderjarigen gedelegeerd aan de Raad voor de Kinderbescherming, terwijl de verantwoordelijkheid voor de tenuitvoerlegging van taakstraffen voor meerderjarigen is gedelegeerd aan de reclassering. De tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende straffen en maatregelen gebeurt in drie soorten van justitiële inrichtingen: penitentiaire inrichtingen (gevangenis en huizen van bewaring), justitiële jeugdinstellingen en tbs-inrichtingen. Het gevangeniswezen kent een groot aantal verschillende regimes; de mate van beveiliging varieert van extra beveiligde tot open inrichtingen.

64 De algemene criteria van rechtmatigheid en doelmatigheid zijn ontleend aan praktisch beleid.

Wanneer een verdachte die tot een gevangenisstraf wordt veroordeeld, voorafgaand aan het vonnis niet preventief was gehecht, zal deze na het onherroepelijk worden van het vonnis (zie hoofdstuk 5) worden opgeroepen zich op een bepaalde datum bij een bepaalde zelfmeldinrichting te melden. Tot die datum is sprake van een lopend vonnis. Het parket stuurt het vonnis naar het Landelijk Coördinatiepunt Arrestatiebevelen (LCA) waar wordt onderzocht of de gestrafte oproepbaar is. Wanneer dit niet het geval blijkt te zijn (bijvoorbeeld verblijfplaats onbekend), zal de persoon in kwestie ter arrestatie worden geregistreerd in het opsporingsregister (OPS). Wanneer de gestrafte wél oproepbaar is, krijgt het Bureau Bijzondere Diensten (BBD) van de dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) hiervan bericht. De BBD laat vervolgens aan de gestrafte weten dat hij zich moet melden bij een bepaalde inrichting op een vastgestelde datum die ligt in de periode van het vonnis tot vijf weken erna. De gestraften voor wie het niet mogelijk blijkt binnen vijf weken na het vonnis een plaats te vinden, vormen het zogenoemde stuwmeer lopende vonnissen. Dit stuwmeer bestaat alleen in tijden van capaciteitstekorten.

2.2.4 *Internationale rechtshulp in strafzaken*

De term internationale rechtshulp is de benaming voor een veelheid van handelingen die justitie-autoriteiten grensoverschrijdend uitvoeren. Het is de aanduiding voor de diverse vormen van de internationale samenwerking op het gebied van criminaliteitsbestrijding. De uitlevering⁶⁵ van (vaak voortvluchtige) verdachten spreekt doorgaans het meest tot de verbeelding en eist al jaren in literatuur en jurisprudentie een prominente plaats op.⁶⁶ Andere vormen zijn de overdracht c.q. overname van strafvervolgingen respectievelijk de overdracht (en overname) van de tenuitvoerlegging van strafvonnissen.⁶⁷ Voorts is er de kleine rechtshulp (zie ook Knaapen, 1996), waarbij Nederlandse justitiële en politieke autoriteiten op verzoek van buitenlandse autoriteiten processuele bijstand verlenen ten behoeve van een in hun staat aanhangige strafzaak. Meestal gaat het om vergaren en overdragen van bewijsmateriaal. Maar kleine rechtshulp kan bijvoorbeeld ook bestaan uit het in

65 Uitlevering is het verzoek van de ene staat aan de andere om een persoon die zich bevindt op het grondgebied van de laatstgenoemde, op grond van de verdenking van een strafbaar feit, te laten overbrengen naar de eerstgenoemde staat. Uitlevering is in de regel gebaseerd op een verdrag. In de meeste verdragen is overigens geregeld dat staten niet dan bij hoge uitzondering hun eigen onderdanen uitleveren.

66 Naar aanleiding van de Dover-zaak van juni 2000 is op het terrein van de internationale uitlevering door de minister van Justitie een aantal extra maatregelen genomen (onder andere betere informatie-uitwisseling tussen justitiële diensten en snellere behandeling uitleveringsverzoeken).

67 De Wet Overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen (WOTS) maakt het mogelijk dat een strafvonnis in een andere staat dan de staat van veroordeling ten uitvoer wordt gelegd. De gedachte achter deze wet is dat zowel uit een oogpunt van resocialisatie als op humanitaire gronden het de voorkeur verdient om gedetineerden een vrijheidssanctie in hun eigen land te laten ondergaan.

Nederland betekenen van buitenlandse dagvaardingen of het aan de autoriteiten in een ander land toezenden van uittreksels uit het algemeen documentatieregister.

2.3 Sancties in het strafrecht

De sancties in het Wetboek van Strafrecht⁶⁸ worden onderverdeeld in straffen en maatregelen.⁶⁹ De straffen zijn vooral gericht op vergelding of afschrikking, de maatregelen op bescherming van de belangen van de maatschappij of de dader. Bij een maatregel hoeft, in tegenstelling tot bij de straf, geen rechtstreeks verband te bestaan tussen de ernst van de gepleegde feiten en de zwaarte van de strafrechtelijke reactie daarop. In de wetsartikelen staat de maximumstraf die de rechter voor het desbetreffende delict kan opleggen.

De rechter heeft ook de mogelijkheid geen straf of maatregel op te leggen. Hij kan de verdachte schuldig verklaren zonder oplegging van straf (rechterlijk pardon).⁷⁰

Ontwikkelingen sancties

De nota Sancties in perspectief (Ministerie van Justitie, 2000) bevat verschillende voorstellen om het sanctiestelsel eenvoudiger, overzichtelijker en consistent te maken. Onder meer wordt voorgesteld om de voorwaardelijke vrijheidsstraf met uitsluitend de algemene voorwaarde te laten vervallen en het sanctiestelsel te laten bestaan uit drie categorieën hoofdstraffen: de (onvoorwaardelijke) vrijheidsstraf, de straf van vrijheidsbeperking (bijvoorbeeld de taakstraf) en de geldboete.⁷¹

2.3.1 Meerderjarigen

Het Wetboek van Strafrecht noemt in artikel 9 de volgende *hoofdstraffen*: gevangenisstraf, hechtenis, het verrichten van onbetaalde arbeid ten algemene nutte (de taakstraf) en de geldboete. Met uitzondering van de taakstraf kunnen alle hoofdstraffen geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk worden opgelegd. Een voorwaarde bij een voorwaardelijke straf is bijvoorbeeld het binnen een bepaalde

68 Ook buiten het Wetboek van Strafrecht zijn veel sancties mogelijk. Ze zijn vooral in de bijzondere regelgeving te vinden, bijvoorbeeld de ontzegging van de rijbevoegdheid tot het besturen van motorvoertuigen in de Wegenverkeerswet.

69 Overigens maakt de wet nog onderscheid in hoofdstraffen en bijkomende straffen, maar sinds 1983 is dat onderscheid niet meer relevant, omdat de rechter nu ook een bijkomende straf zelfstandig, dus niet in combinatie met een hoofdstraf, kan opleggen.

70 Dit vindt slechts plaats als de rechter, bijvoorbeeld gelet op de geringe ernst van het feit en de persoonlijkheid van de dader, van mening is dat er geen straf aan de dader hoeft worden opgelegd (artikel 9a Sr).

71 Zie voor een volledig overzicht van de voorstellen paragraaf 3.6 van de beleidsnota. Zie ook Het schemergebied van het straffen, 2000.

termijn (meestal twee jaar) vergoeden van de schade aan het slachtoffer. Indien de veroordeelde de voorwaarde niet naleeft, loopt hij de kans dat de voorwaardelijke straf wordt omgezet in een onvoorwaardelijke.

Gevangenisstraf

De gevangenisstraf kan alleen voor misdrijven worden opgelegd. De duur van de gevangenisstraf kan levenslang of tijdelijk zijn. De levenslange gevangenisstraf wordt zeer zelden opgelegd. Slechts door middel van gratie kan de levenslange straf worden omgezet in een tijdelijke gevangenisstraf. De tijdelijke gevangenisstraf varieert van een dag tot ten hoogste twintig jaar.

De veroordeelde tot een tijdelijke gevangenisstraf komt in aanmerking voor *vervroegde invrijheidstelling* (VI). Voor de veroordeelde tot een straf van een half jaar tot een jaar gaat de VI in wanneer van de straf zes maanden plus eenderde deel van het meerdere is ondergaan. De veroordeelde tot een straf van langer dan een jaar moet twee derde van de straf ondergaan. De wet noemt uitzonderingen wanneer de VI niet wordt verleend of wordt uitgesteld, bijvoorbeeld als de veroordeelde zich tijdens zijn gevangenschap ernstig heeft misdragen (artikel 15a Sr).⁷²

In Nederland zitten de gedetineerden alleen op cel. Mannen en vrouwen ondergaan de straf gescheiden, maar kunnen wel in één inrichting worden ondergebracht. De verschillende regimes van de gevangenschappen worden in hoofdstuk 5 (tenuitvoering van sancties) beschreven.

De Penitentiaire Beginselenwet (1 januari 1999 gewijzigd) regelt de rechten en plichten van gedetineerden. De wetswijziging vergroot de mogelijkheid om binnen één inrichting verschillende regimes te voeren, maakt het mogelijk mannen en vrouwen binnen één inrichting onder te brengen en introduceert de mogelijkheid voor gedetineerden om extramuraal (dat wil zeggen, buiten de muren van de penitentiaire inrichting) een *penitentiair programma* te volgen (zie artikel 4 lid 1 van de Penitentiaire Beginselenwet). Het penitentiaire programma houdt in dat gedetineerden in de laatste fase van hun vrijheidsstraf buiten een justitiële inrichting verplicht deelnemen aan bepaalde activiteiten, bijvoorbeeld arbeidsprojecten, vorming en onderwijs, of elektronisch huisarrest. Voor het programma komen alleen gedetineerden in aanmerking die een straf hebben gekregen van meer dan een jaar waarvan de helft al is ondergaan. Het penitentiaire programma mag niet korter zijn dan zes weken en niet langer duren dan een jaar. Het doel van het penitentiaire programma is de gedetineerde beter voor te bereiden op zijn terugkeer naar de samenleving.

72 Overigens beoogt de beleidsnota Sancties in perspectief de regeling van VI te vervangen door een invrijheidsstelling onder voorwaarden.

Hechtenis

De hechtenis kan voor minimaal één dag en maximaal één jaar en vier maanden worden opgelegd voor voornamelijk overtredingen. De hechtenis wordt in de regel ondergaan in een huis van bewaring.

Taakstraf (tot 1993: 'alternatieve sanctie')

De wet spreekt van 'het verrichten van onbetaalde arbeid ten algemene nutte' of 'dienstverlening'.

De taakstraf kan ook aan minderjarige plegers van een strafbaar feit worden opgelegd. Het accent ligt op *first offenders* en plegers van minder ernstige delicten.

De taakstraf bestaat uit een werkstraf, een leerstraf of een combinatie van beide. Taakstraffen kunnen door zowel de rechter als het OM worden toegepast. Strikt genomen zijn alleen die taakstraffen een straf, die zijn opgelegd door de rechter.

Een taakstraf die wordt overeengekomen tussen de ovg en de verdachte, is feitelijk een transactie.

Een *werkstraf* is de meest toegepaste taakstraf en bestaat meestal uit het verlenen van diensten die enig maatschappelijk nut hebben, zoals het werken in ziekenhuizen en verpleeghuizen, het schoonmaken van openbare gebouwen of parken, of het verrichten van werk voor ideële instellingen. Zij wordt in tegenstelling tot de vrijheidsstraf, in de samenleving uitgevoerd (tot een maximum van 240 uur).

Bij een *leerstraf* is de veroordeelde verplicht cursussen te volgen (bijvoorbeeld Slachtoffer in beeld of Training Sociale Vaardigheden) of wordt hij geconfronteerd met de gevolgen van zijn daad voor het slachtoffer. Leerstraffen variëren van vijf avonden tot een intensief programma van 40 uur per week gedurende drie maanden of meer. Alleen de lange, intensieve leerstraffen worden als zelfstandige straf opgelegd aan meerderjarigen. Andere leerstraffen worden vooral in combinatie opgelegd met bijvoorbeeld een werkstraf of een voorwaardelijke gevangenisstraf.

De taakstraf kan alleen worden opgelegd als de verdachte daartoe zelf een aanbod heeft gedaan.

Bij meerderjarigen kan een taakstraf alleen worden opgelegd als vervanging voor een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van maximaal zes maanden.

De reclassering is verantwoordelijk voor de uitvoering van taakstraffen voor meerderjarigen.

Ontwikkelingen van de taakstraf

Het wetsvoorstel Taakstraffen (Kamerstukken II, 1998-1999b) voorziet in een uitbreiding van de gevallen waarin een taakstraf kan worden opgelegd. De taakstraf zal als zelfstandige hoofdstraf worden opgenomen in het Wetboek van Strafrecht. De taakstraf kan dan worden opgelegd voor ieder misdrijf of iedere overtreding waar een vrijheidsstraf op staat. Tevens wordt het mogelijk een taakstraf te combineren met een vrijheidsstraf van maximaal zes maanden.

Indien de veroordeelde zijn taakstraf niet goed uitvoert, moet hij een vervangende vrijheidsstraf ondergaan. De rechter geeft voortaan bij het vonnis al aan hoe lang die vervangende vrijheidsstraf zal gaan duren.⁷³ Bovendien zal de leerstraf als onderdeel van de taakstraf worden opgenomen in het Wetboek van Strafrecht.⁷⁴ Voorstel is ook dat de rechter een aanbod mag doen voor taakstraf. De verdachte moet instemmen met het opleggen van de taakstraf. Tot slot wordt het mogelijk dat de ovj een taakstraf kan voorstellen.⁷⁵ Het wetsvoorstel is eind januari 2000 door de Tweede Kamer aangenomen.

Geldboete

De geldboete, die dateert van 1886, was bij de introductie vooral bedoeld om overtredingen te bestraffen. Sinds 1983 kan de geldboete voor alle strafbare feiten worden opgelegd, zelfs voor delicten waarvoor de rechter levenslang kan opleggen.

De geldboete bedraagt minimaal *f* 5. De wet onderscheidt zes boetecategorieën met maxima van *f* 500, *f* 5.000, *f* 10.000, *f* 25.000, *f* 100.000 en *f* 1.000.000. De betaalde boete komt in de schatkist.

Bij niet-betaling van de geldboete of het ontbreken van verhaalsmogelijkheden wordt de boete vervangen door hechtenis, met als uitgangspunt: elke *f* 50 correspondeert met één dag vervangende hechtenis.

Bijkomende straffen

De bijkomende straffen die de rechter kan opleggen, zijn (artikel 9 Sr):

- ontzetting van bepaalde rechten (bijvoorbeeld ontzetting uit ambt);
- plaatsing in een rijksinrichting;
- verbeurdverklaringen;
- openbaarmaking van een strafrechtelijke uitspraak.

73 In het wetsvoorstel is daarvoor een rekenregel opgenomen: een werkstraf van 240 uur staat ongeveer gelijk aan vier maanden vrijheidsstraf; een taakstraf van 480 uur kan maximaal acht maanden vrijheidsstraf vervangen.

74 Bij minderjarigen is dit reeds het geval. De leerstraf kan 480 uur duren. Het maximumaantal uren werkstraf blijft 240 uur.

75 Bij minderjarigen is dit officiersmodel bij zowel de leer- als werkstraf reeds mogelijk. Voordeel voor de verdachte is dat hij geen strafblad opbouwt.

Maatregelen

De rechter kan de volgende maatregelen opleggen.

- *Onttrekking aan het verkeer* (artikel 36b Sr). Deze maatregel heeft tot doel het uit de roulatie halen van gevaarlijke voorwerpen. De wet geeft aan welke voorwerpen vatbaar zijn voor onttrekking aan het verkeer, bijvoorbeeld de voorwerpen die gebruikt zijn bij het plegen van het strafbare feit.⁷⁶
- *Ontneming van het wederrechtelijk verkregen voordeel* (artikel 36e Sr). Deze maatregel, ook wel Plukze-maatregel genoemd, is sinds 1993 in het Wetboek van Strafrecht opgenomen. De maatregel geeft de rechter de mogelijkheid de door criminelen gemaakte winst te ontnemen. De hoogte van het ontnemingsbedrag is onbeperkt. De rechter kan maximaal zes jaar vervangende hechtenis opleggen ter garantie dat het bedrag wordt geïncasseerd.
- *Schadevergoeding* (artikel 36f Sr). Deze maatregel is in 1995 geïntroduceerd om de positie van het slachtoffer te versterken. De rechter kan de veroordeelde verplichten tot betaling van een geldsom ten behoeve van het slachtoffer. De staat keert het ontvangen bedrag onverwijld uit aan het slachtoffer.
- *Plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis* (artikel 37 Sr). Deze mogelijkheid komt de rechter toe in geval van een ontoerekeningsvatbare dader. De strafrechter kan de dader laten plaatsen voor de termijn van een jaar. Eventuele verlenging gaat buiten de strafrechter om. Zij geschiedt volgens de regeling van de Wet Bijzondere opnemingen psychiatrische ziekenhuizen (BOPZ). Plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis vindt slechts plaats indien de gestoorde persoon gevaarlijk is voor zichzelf, voor anderen, of voor de algemene veiligheid van personen of goederen. De rechter geeft het bevel tot plaatsing slechts nadat hij advies van ten minste twee gedragsdeskundigen heeft ingewonnen.
- *Verpleging in het kader van de tbs* (artikel 37a e.v. Sr). Deze maatregel kan de rechter opleggen indien de verdachte tijdens het begaan van het feit verminderd toerekeningsvatbaar was. De tbs (tot 1988: tbr) wordt vaak opgelegd in combinatie met een straf. De maatregel terbeschikkingstelling van de regering (tbr) dateert van 1928. Bij de invoering was de maatregel vooral gericht op beveili-

76 Onttrekking aan het verkeer: in het algemeen geformuleerd kunnen voorwerpen (goederen) aan het verkeer onttrokken indien het ongecontroleerde bezit ervan in strijd is met de wet of met het algemeen belang. Het kan overigens alleen bij inbeslaggenomen voorwerpen. Onttrekking aan het verkeer is een maatregel, die ook kan worden opgelegd bij vrijspraak, ontslag van rechtsvervolging en dergelijke, en zelfs bij beschikking van de raadkamer. Voorwerpen die worden onttrokken, worden in principe vernietigd of onbruikbaar gemaakt.

Verbeurdverklaring: kan alleen bij veroordeling (schuldigverklaring) en betreft in principe goederen die aan de veroordeelde behoren, maar kan ook als ze behoren aan iemand die had moeten weten dat het om 'verdachte' voorwerpen gaat, of als niet kan worden vastgesteld aan wie ze behoren. Verbeurdverklaring kan ook bij niet in beslag genomen voorwerpen. Verbeurdverklaring is geen maatregel maar een (bijkomende) straf. Verbeurdverklaarde voorwerpen worden, als het enigszins kan, verkocht en de opbrengst is dan (in principe) voor de staat.

ging van de maatschappij door opsluiting van de psychisch gestoorden, die gedurende die opsluiting dan ook behandeld werden.⁷⁷ Volgens de oude tot 1988 geldende regeling kon de tbs ook voorwaardelijk worden opgelegd. De rechter kan de tbs opleggen indien de verdachte een misdrijf heeft begaan waarop een gevangenisstraf van vier jaar of meer is gesteld of behoort tot een aantal specifiek in de wet genoemde misdrijven (zie artikel 37a lid 1 sub 1) en indien de veiligheid van anderen dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen het opleggen van die maatregel eist. De tbs kent twee varianten: de tbs met bevel tot verpleging volgens artikel 37b Sr, en (sinds 1998) de tbs met voorwaarden⁷⁸ (artikel 38 Sr).

Ontwikkelingen: strafrechtelijke opvang verslaafden en elektronisch huisarrest

Twee maatregelen, namelijk de strafrechtelijke opvang verslaafden (SOV) en het elektronisch huisarrest, zijn (nog) niet in het Wetboek van Strafrecht opgenomen. Zij bevinden zich in een experimenteel stadium.

Het wetsvoorstel SOV (Kamerstukken II, 1998-1999a) is in mei 1998 aan de Tweede Kamer aangeboden en beoogt een gedwongen opvangvoorziening in te voeren voor drugsverslaafde criminelen (zie Baas, 1998; Het Nederlandse drugbeleid, 1994-1995). Het wetsvoorstel is in april 2000 door de Tweede Kamer aangenomen, en in december 2000 door de Eerste Kamer aanvaard.

Elektronisch toezicht is een vorm van huisarrest, waarbij de gestrafte een enkelband om krijgt met een chip erin. Een centrale computer controleert steekproefsgewijs of de gestrafte zich aan de afspraken houdt. Uit een onderzoek van het WODC (Spaans en Verwers, 1997) blijkt dat elektronisch toezicht een bruikbaar alternatief is voor (een deel van) de gevangenisstraf, dat het als een echte straf wordt ervaren en dat er, ook in vergelijking met het buitenland, sprake is van een beperkt aantal mislukkingen.

Elektronisch toezicht is inmiddels landelijk ingevoerd.

77 Tot 1925 kende ons strafrecht slechts twee categorieën delinquenten: mensen aan wie hun daden geheel, en mensen aan wie hun daden in het geheel niet werden toegerekend. De eersten werden gestraft, de tweede groep werd in een krankzinnigengesticht geplaatst.

78 Het bevel tot de intramurale verpleging blijft onder een voorwaarde (bijvoorbeeld dat de tbs'er zich in een door de rechter aangewezen inrichting laat opnemen) achterwege. Bij niet-voldoen aan de voorwaarde kan de rechter bevelen dat de tbs'er alsnog van overheidswege zal worden verpleegd.

2.3.2 Minderjarigen

Minderjarig zijn degenen die ten tijde van het begaan van een strafbaar feit tenminste 12 jaar en nog geen 18 jaar waren⁷⁹ (artikel 77a Sr). Voor hen is een aantal bijzondere bepalingen in het Wetboek van Strafrecht opgenomen (artikelen 77d t/m 77gg Sr).

Echter, de rechter kan – indien hij daartoe grond vindt in de ernst van het begane feit, de persoonlijkheid van de dader of de omstandigheden waaronder het feit is begaan – het strafrecht voor meerderjarigen toepassen, indien de dader ten tijde van het begaan van een strafbaar feit 16 of 17 jaar is. Anderzijds heeft de rechter de mogelijkheid om, indien de dader ten tijde van het begaan van een strafbaar feit tussen de 18 en 21 jaar is, de bijzondere bepalingen voor jeugdigen toe te passen (artikelen 77b en 77c Sr).

Het jeugdstrafrecht is in 1995 ingrijpend gewijzigd. De straffen ‘tuchtschool’ en ‘arrest’ zijn vervangen door ‘jeugd-detentie’, en de strafrechtelijke maatregelen ‘plaatsing in een inrichting voor buitengewone behandeling’ en ‘jeugd-tbr’ zijn vervangen door plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (PIJ).

Het jeugdstrafrecht kent twee soorten van justitiële inrichtingen: opvang- en behandelinrichtingen. In april 1998 is het wetsvoorstel Beginselenwet Justitiële jeugdinrichtingen (Kamerstukken II, 1997-1998) bij de Tweede Kamer ingediend, waarin de interne rechtspositie van de jeugdige wordt geregeld, dus de regels die gelden binnen de justitiële inrichtingen.⁸⁰ De wet geeft aan dat er twee manieren zijn om een straf of maatregel in een justitiële inrichting ten uitvoer te leggen. In de eerste plaats is dat door de onderbrenging in een justitiële inrichting. In de tweede plaats kan tenuitvoerlegging geschieden – en dat is nieuw ten opzichte van de huidige regelgeving – door deelname aan een scholings- en trainingsprogramma (zie Perspectief, 1998b). Het wetsvoorstel is in maart 2000 aangenomen door de Tweede Kamer.

Met de wijziging van het jeugdstrafrecht in 1995 hebben zowel de Halt-afdoening als de taakstraffen een wettelijke grondslag gekregen (artikelen 77e en 77h Sr). De Halt-afdoening is een (voorwaardelijke) sepotbevoegdheid van de politie, onder

79 Kinderen onder de 12 jaar kunnen niet strafrechtelijk worden vervolgd. Voor hen geldt dat er sprake is van een onweerlegbaar vermoeden van ontoerekeningsvatbaarheid. Hoewel deze minderjarige dus niet met toepassing van het strafrecht veroordeeld kan worden, valt hij niet geheel buiten de werking van het jeugdstrafprocesrecht. Artikel 487 Sr verklaart een aantal bepalingen van het Wetboek van Strafvordering van toepassing in geval een minderjarige jonger dan 12 jaar (vermoedelijk) een strafbaar feit heeft begaan.

80 In de huidige situatie is er sprake van verbrokkelde en ontoereikende regelgeving voor de justitiële jeugdsector (Kamerstukken II, 1997-1998, nr. 3, pp. 4-6). De Beginselenwet Justitiële jeugdinrichtingen zal het Besluit Regels inrichtingen voor justitiële kindbescherming gaan vervangen.

verantwoordelijkheid van het OM. Hoewel deze afdoening dus niet door de rechter geschiedt, wordt zij voor de volledigheid hieronder toch besproken.

Halt

Halt (Het alternatief) heeft tot doel jeugdigen die voor het eerst met politie of justitie in aanraking komen (de first offenders), de mogelijkheid te bieden tot het verrichten van herstelwerkzaamheden voor de benadeelde of ten algemenen nutte. Voorwaarden voor een verwijzing naar een Halt-bureau zijn: een bekende verdachte en toestemming van de minderjarige.

De feiten die door middel van Halt kunnen worden afgedaan, zijn omschreven in een AMvB (25 januari 1995, Stb. 1995, nr. 62) en betreffen vernielingen, kleine vormen van brandstichting (met geringe schade), diefstal/verduistering zonder inbraak en aansluitend hierop heling tot een maximaal ontvreemd bedrag of waarde van het goed, het verwisselen van prijskaartjes, baldadigheid, en het afsteken van vuurwerk op niet-toegestane tijden en plaatsen. In algemene termen zijn uitgesloten van deelname de jeugdigen bij wie sprake is van zeer ernstige achterliggende problematiek, jeugdigen die recidiveren binnen een jaar na de eerste Halt-afdoening, en jeugdigen onder de 12 jaar.

Halt-afdoeningen, worden, onder de verantwoordelijkheid van het OM, door de gemeentelijke of regionale Halt-bureaus uitgevoerd. De bureaus zijn landelijk georganiseerd in de Stichting Halt Nederland.

Een Halt-afdoening wordt niet voorafgegaan door een uitspraak van de (kinder-) rechter en is daarom formeel juridisch gezien geen sanctie: de jongere krijgt geen strafblad en wordt niet geregistreerd in het algemeen documentatieregister.

De rechter kan de minderjarige drie hoofdstraffen opleggen: de taakstraf, jeugddetentie en de geldboete.

Taakstraf

Taakstraffen worden sinds 1983 aan minderjarigen opgelegd en kunnen worden toegepast bij alle mogelijke delicten. In het jeugdstrafrecht wordt onder taakstraffen verstaan: (1) deelname aan een *werkproject* voor het verrichten van arbeid ten algemenen nutte of het verrichten van arbeid tot herstel van de door het strafbare feit aangerichte schade, (2) het volgen van een *leerproject*, of (3) deelname aan een combinatieproject waarin beide elementen aanwezig zijn (Boendermaker, 1999).

De taakstraf kan aan de minderjarige worden opgelegd door de ovj (het officiersmodel) of door de rechter (het rechtersmodel). De werkstraf kan door de rechter voor jeugdigen voor maximaal 200 uur worden opgelegd. De ovj mag maximaal 40 uur werkstraf aanbieden. De taakstraf kan in de plaats komen van jeugddetentie of

een geldboete. Het OM meldt de opgelegde taakstraf aan bij de Raad voor de Kinderbescherming, die verantwoordelijk is voor de uitvoering van de taakstraffen. Het wetsvoorstel Taakstraffen (Kamerstukken II, 1998-1999b) stelt ook een aantal aanpassingen in het jeugdstrafrecht voor. In het jeugdstrafrecht wordt voortaan de terminologie uit het volwassenenrecht overgenomen: 'taakstraf' in plaats van 'alternatieve sanctie'. Ook in het jeugdstrafrecht wordt de taakstraf een zelfstandige straf, en is tevens een combinatie mogelijk van een vrijheidsstraf en een taakstraf.⁸¹ De rechter is straks niet meer verplicht de aard en de inhoud van de straf te bepalen. Tevens is hij niet meer verplicht zich hierover te laten voorlichten door de Raad voor de Kinderbescherming.

Jeugddetentie

De jeugddetentie kan alleen voor misdrijven worden opgelegd. Minderjarigen die veroordeeld zijn tot een vrijheidsstraf (ook de preventief gehechte minderjarigen) verblijven in een opvanginrichting. Opvanginrichtingen zijn gesloten inrichtingen. De straf kan aan 12- tot 16-jarigen voor maximaal één jaar worden opgelegd; aan de 16- en 17-jarigen maximaal voor twee jaar.

Geldboete

Het bedrag van de geldboete voor jongeren is ten minste *f* 5 en ten hoogste *f* 5.000.

Bijkomende straffen

De bijkomende straffen die de rechter de minderjarige kan opleggen, zijn de verbeurdverklaring en ontzegging van de bevoegdheid motorrijtuigen te besturen.

Maatregelen

De belangrijkste strafrechtelijke maatregel die de rechter kan opleggen is *plaatsing in een inrichting voor jeugdigen* (de PIJ-maatregel). De jongeren die hiertoe zijn veroordeeld, verblijven in een behandelinrichting.⁸² De maatregel is gericht op heropvoeding en behandeling. Er zijn open en gesloten behandelinrichtingen. De maatregel is mogelijk voor delicten waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan. De maximale duur is zes jaar, waarbij twee gedragsdeskundigen moeten vaststellen dat reeds tijdens het begaan van het feit sprake was van een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis. Voor andere, niet in hun ontwikkeling gestoorde jongeren, is de duur maximaal vier jaar. De PIJ kan eventueel – na de meerderjarigheid van de

81 De rechter kan straks naast een vrijheidsstraf (tot een maximum van drie maanden onvoorwaardelijke jeugddetentie) een taakstraf opleggen.

82 Zie voor meer informatie over de populatie en werkwijze van Justitiële behandelinrichtingen voor jongeren: Boendermaker (1999).

betrokkene – ten uitvoer gelegd worden in een tbs-kliniek. Dit kan tot maximaal het vierentwintigste levensjaar van de veroordeelde.

Ontwikkelingen: elektronisch huisarrest en nachtdetentie

Aanleiding voor het zoeken naar een alternatief voor (schorsing van) preventieve hechtenis van verdachte minderjarigen vormden de signalen van het OM dat in de grote steden ongeveer de helft van de minderjarigen uit de voorlopige hechtenis werd geschorst, omdat verblijf in een justitiële opvanginrichting een breuk zou betekenen in hun binding met school (zie Perspectief, 1998a).

Bij elektronisch huisarrest kan de jongere overdag naar school of werk en staat hij of zij 's avonds en in het weekeinde thuis onder controle.

Nachtdetentie is de voorlopige hechtenis waarbij de jongere overdag – al dan niet begeleid – naar school of werk gaat en 's avonds, 's nachts en in het weekeinde in een gesloten jeugdinstelling in zijn eigen regio verblijft. In Amsterdam werkt het Jongeren Opvang Centrum er al sinds 1983 mee, zonder dat daaraan de titel nachtdetentie is verleend. In 1997 is een experiment gestart in Rotterdam⁸³ en in 1999 in Den Haag.⁸⁴

83 Jeugdinstelling De Hartelborgt (zie Perspectief, 1997).

84 Jeugdinstelling Teylingereind (zie Perspectief, 1998c).